

НУБІП України

НУБІП України

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

12.01 – КМР. 2119 “С” 2021.12.21. 03 ПЗ

Гриценюка Василя Володимировича
2022 р.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

НУБІП України

Факультет аграрного менеджменту

УДК 633.15: 631.82

ПОГОДЖЕНО
Декан факультету
аграрного менеджменту
А. Д. Остапчук
(підпис) (ПІП)

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри
адміністративного менеджменту та
ЗЕД
В. В. Луцяк
(підпис) (ПІП)

«__» _____ 2021 р. «__» _____ 2021 р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему: “Управління економічною ефективністю виробництва
кукурудзи”

Спеціальність
Освітня програма
Орієнтація освітньої програми

073 «Менеджмент»
(код і назва)
Адміністративний менеджмент
(назва)
освітньо-професійна
(освітньо-професійна або освітньо-наукова)

Гарант освітньої програми
К.Є.Н., доцент
(науковий ступінь, вчене звання)

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи
Коваленко Н.О.
(підпис) (ПІБ)

Коваленко Н.О.
(підпис) (ПІБ)

Виконав
(науковий ступінь, вчене звання)

Гриненюк В.В.
(підпис) (ПІБ)

КМІВ – 2022

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Факультет аграрного менеджменту

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

адміністративного менеджменту та ВЕД

В. В. Луцьяк

(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

(ПІП)

« »

2021 року

ЗАВДАННЯ

ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТУ

Гриценюку Василю Володимировичу

(прізвище, ім'я, по батькові)

Спеціальність

073 Менеджмент

(код і назва)

Освітня програма

Адміністративний менеджмент

(назва)

Орієнтація освітньої програми

освітньо-професійна

(освітньо-професійна або освітньо-наукова)

Тема магістерської кваліфікаційної роботи: **“Управління економічною ефективністю виробництва кукурудзи”**

затверджена наказом ректора НУБіП України від « 21 » 12 2021 р. № 2119 «С»

Термін подання завершеної роботи на кафедру

2022.11.01

(рр, місяць, число)

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи законодавчі акти, навчальна та наукова література, офіційні статистичні матеріали, звіти та оперативні матеріали підприємства, дані міжнародної статистики та публікації наукових установ.

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Теоретичні аспекти управління економічною ефективністю виробництва у підприємстві
2. Аналіз економічної ефективності виробництва кукурудзи
3. Шляхи підвищення економічної ефективності виробництва кукурудзи

Перелік графічного матеріалу (за потреби)

Дата видачі завдання

« 22 »

12

2021 р.

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи

Коваленко Н.О.

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Завдання прийняв до виконання

Гриценюк В.В.

(підпис)

(прізвище та ініціали студента)

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

НУБІП України

РЕФЕРАТ

Актуальність теми. Сучасний стан агропромислового комплексу в

цілому, й зокрема окремих сільськогосподарських підприємств, знаходиться в

досить критичному стані. Споконвіку сільськогосподарські підприємства

намагалися налагодити ефективність власної діяльності залучаючи кредитні

кошти та продаючи сільськогосподарську продукцію ще за довго до того як вона

буде вирощена. Звісно, що саме для сільського господарства характерні

нетипові фактори підприємницького ризику, які пов'язані з кліматичними

умовами, урожайністю, характеристиками та територіальним розміщенням

площ засіву сільськогосподарськими культурами.

Метою дослідження є формування рекомендації щодо управління

економічною ефективністю виробництва кукурудзи сільськогосподарським

підприємством.

Для досягнення поставленої мети були визначені такі основні завдання:

огляд основних методологічних засад поліпшення управління

виробництвом;

- аналіз методичних основ дослідження ефективності сільськогосподарського виробництва;

- аналіз методики та показників аналізу ефективності виробництва продукції рослинництва;

- організаційна та економічна характеристика досліджуваного підприємства;

- аналіз економічної ефективності виробництва кукурудзи;

- аналіз собівартості продукції рослинництва у підприємстві;

- інтенсифікація сільського господарства – головний шлях ефективності виробництва продукції;

- проблемні аспекти розвитку економіки сільськогосподарських підприємств;

формування інноваційних напрямів підвищення ефективності виробництва кукурудзи у підприємствах.

Об'єкт дослідження: сільськогосподарське підприємство Київської області з виробництва сільськогосподарських культур, зокрема кукурудзи.

Предмет дослідження: ефективність виробництва кукурудзи сільськогосподарським підприємством

Методи дослідження: пошуковий по наявній методичній та науковій літературі із аналізом знайденого матеріалу, індукція та дедукція, порівняння, класифікація, проектування, з'ясування причинно-наслідкових зв'язків, екстраполяція, аксіоматика, систематизація, абстрагування та конкретизація, експеримент, спостереження, аналіз документації та результатів діяльності дослідників з проблеми проведеного дослідження та експертна оцінка і практичний експеримент.

Апробація результатів магістерської роботи. Результати виконання магістерської кваліфікаційної роботи були оприлюднені на III Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Сучасний менеджмент: виклики та можливості» (м. Київ, НУБіП України, 15 листопада 2022 р.).

Публікації. Основні положення і результати дослідження знайшли відображення у матеріалах конференції:

1. Гриценюк В.В., Коваленко Н. О. Управління економічною ефективністю виробництва кукурудзи. Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Сучасний менеджмент: виклики та можливості» (15 листопада 2022 р.), К : НУБіП України, 2022.

Практична цінність роботи полягає в обробці існуючого теоретичного матеріалу з проблематики підвищення ефективності виробництва кукурудзи сільськогосподарськими підприємствами, а також в систематизації матеріалу напрямку дослідження. Проведене дослідження має практичну цінність, адже

містить рекомендації та результати дослідження щодо умов і заходів підвищення ефективності виробництва (вироснування) кукурудзи.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

КУКУРУДЗА, СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО, ЕФЕКТИВНІСТЬ, ПІДПРИЄМСТВО, ВИРОБНИЦТВО, ДОСЛІДЖЕННЯ, ПРОДУКЦІЯ

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ ЕФЕКТИВНІСТЮ ВИРОБНИЦТВА У ПІДПРИЄМСТВІ **10**

1.1. Основні методологічні засади поліпшення управління виробництвом 10

1.2. Методичні основи дослідження ефективності сільськогосподарського виробництва 13

1.3. Методика та показники аналізу ефективності виробництва продукції рослинництва 17

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА КУКУРУДЗИ **33**

2.1. Організаційна та економічна характеристика досліджуваного підприємства 33

2.2. Аналіз економічної ефективності виробництва кукурудзи 50

2.3. Аналіз собівартості продукції рослинництва у підприємстві 56

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА КУКУРУДЗИ **59**

3.1. Інтенсифікація сільського господарства – головний шлях ефективності виробництва продукції 59

3.2. Проблемні аспекти розвитку економіки сільськогосподарських підприємств 64

3.3. Інноваційний напрям підвищення ефективності виробництва кукурудзи у підприємствах 67

ВИСНОВКИ **78**

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ **81**

ВСТУП

Сучасний стан агропромислового комплексу в цілому, й зокрема окремих сільськогосподарських підприємств, знаходиться в досить критичному стані. Споконвіку сільськогосподарські підприємства намагалися налагодити ефективність власної діяльності залучаючи кредитні кошти та продаючи сільськогосподарську продукцію ще за довго до того як вона буде вирощена. Звісно, що саме для сільського господарства характерні нетипові фактори підприємницького ризику, які пов'язані з кліматичними умовами, урожайністю, характеристиками та територіальним розміщенням площ засіву сільськогосподарськими культурами. Проте й характеристики самих культур здійснюють певний вплив на можливість отримання підприємством прибутку. Так на одній території досить успішно можна вирощувати пшеницю, й вона покаже високу урожайність, а от жито чи просо вже не досягнуть таких результатів. Тому для сільськогосподарських підприємств досить актуальним є питання при визначенні факторів, що впливають на урожайність окремих культур та умови забезпечення цієї урожайності. Крім того, необхідно пам'ятати й про те, що підприємство повинно не лише виробити певний вид культури, але й отримати прибуток від її реалізації.

Проаналізована література свідчить про те, що існуючі дослідження даної проблематики містять декілька недоліків: перша група досліджень враховує лише характеристики самої культури, друга група досліджень розглядає вплив зовнішніх факторів, а от проблематика поєднання даних досліджень потребує подальшого розгляду. Тому для більш детального аналізу окресленого проблемного напрямку дослідження нами була вибрана дана тема роботи.

Метою дослідження є формування рекомендації щодо управління економічною ефективністю виробництва кукурудзи сільськогосподарським підприємством.

Для виконання сформульованої мети дослідження, нами були поставлені наступні завдання:

НУВБІП України

- огляд основних методологічних засад поліпшення управління виробництвом;
- аналіз методичних основ дослідження ефективності сільськогосподарського виробництва;

НУВБІП України

- аналіз методики та показників аналізу ефективності виробництва продукції рослинництва;
- організаційна та економічна характеристика досліджуваного підприємства;

НУВБІП України

- аналіз економічної ефективності виробництва кукурудзи;
- аналіз собівартості продукції рослинництва у підприємстві;
- інтенсифікація сільського господарства – головний шлях ефективності виробництва продукції;

НУВБІП України

- проблемні аспекти розвитку економіки сільськогосподарських підприємств;
- формування інноваційних напрямів підвищення ефективності виробництва кукурудзи у підприємствах.

НУВБІП України

Об'єктом дослідження є сільськогосподарське підприємство Київської області з виробництва сільськогосподарських культур, зокрема кукурудзи.

Предметом дослідження є ефективність виробництва кукурудзи сільськогосподарським підприємством.

НУВБІП України

Методи дослідження в роботі використані такі: пошуковий по наявній методичній та науковій літературі із аналізом знайденого матеріалу, індукція та дедукція, порівняння, класифікація, проектування, з'ясування причинно-наслідкових зв'язків, екстраполяція, аксіоматика, систематизація, абстрагування та конкретизація, експеримент, спостереження, аналіз документації та результатів діяльності дослідників з проблеми проведеного дослідження та експертна оцінка і практичний експеримент.

Наукова новизна одержаних результатів. Визначено теоретичні аспекти ефективності виробництва кукурудзи; проаналізовано сучасний стан управління ефективністю виробництва сільськогосподарських культур; розроблено шляхи удосконалення виробництва кукурудзи в Україні.

Практичне значення одержаних результатів. Полягає в обробці існуючого теоретичного матеріалу з проблематики підвищення ефективності виробництва кукурудзи сільськогосподарськими підприємствами, а також в систематизації матеріалу напрямку дослідження. Проведене дослідження має практичну цінність, адже містить рекомендації та результати дослідження

щодо умов і заходів підвищення ефективності виробництва (виращування) кукурудзи.

Магістерська робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який складається із 51 джерела. Основний зміст викладено на 66 сторінках друкованого тексту, містить 28 таблиць та 27 рисунків.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ ЕФЕКТИВНІСТЮ ВИРОБНИЦТВА У ПІДПРИЄМСТВІ

1.1. Основні методологічні засади поліпшення управління виробництвом

На сучасному етапі функціонування будь-якого підприємства у умовах ринкових відносин найбільш актуальним постає питання ефективного функціонування певного підприємства, організації чи структури, адже відомо, що найбільш гострою проблемою, яка існує сьогодні в Україні – є зменшення виробничого сектору.

Ринкові відносини на перший план висувають нові цілі виробництва, що розглядають його як гнучкий механізм, здатний у будь-який момент змінити асортимент виготовлення певних видів продукції при зміні попиту, як оптимальне виробництво високої культури, що функціонує з найменшими витратами і випускає точно в термін високоякісну і конкурентоздатну продукцію.

У нових ринкових умовах господарювання підприємства несуть повну відповідальність за результати своєї роботи. Це жадає від них адекватного підходу до підготовки кадрів, здатних по-новому підійти до поставлених цілей і організувати виробництво відповідно до потреб ринку.

В процесі виробництва будь-яких матеріальних благ виникає взаємодія людей у суспільстві з метою придобання потрібних для виробництва ресурсів, які називають факторами виробництва.

До основних факторів виробництва належать: труд, капітал, природні ресурси (земля), підприємництво [34].

Фактори виробництва, технологія та організація виробництва складають продуктивні сили суспільства, їх взаємодія представлена на рис. 1.1.

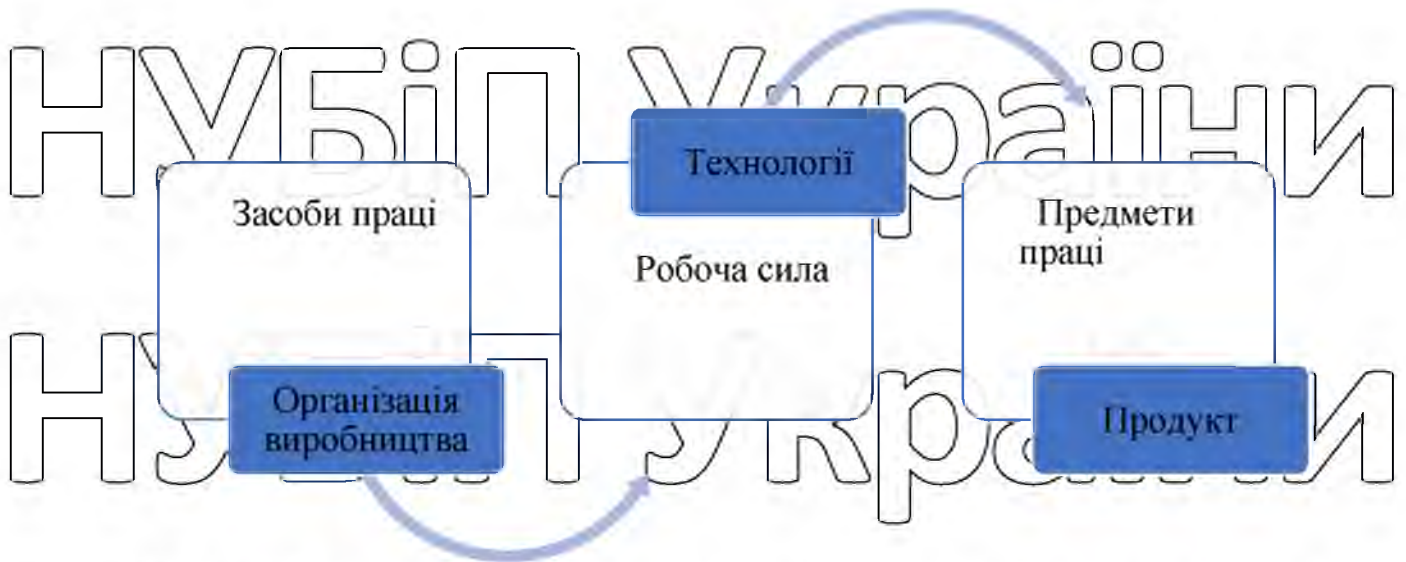

Рис. 1.1. Загальна модель сукупності взаємодіючих елементів виробничої системи [34]

Взаємодія продуктивних сил та виробничих відносин, які складаються на основних стадіях суспільного виробництва являє собою спосіб виробництва, який у свою чергу обумовлює суспільно-економічну формацію.

Головна мета підприємства – дістати максимальний прибуток у довгостроковій перспективі [7]. Необхідно відзначити, що прибуток не завжди є головним спонукальним моментом створення і функціонування підприємства. Їм може бути прагнення до суспільного визнання, володіння міцними позиціями на ринку, збереження розпочатої справи. Для того аби досягти визначених цілей необхідно відмовитися від одержання швидкого прибутку, тобто існуючою метою буде не одержання максимального прибутку, а максимізація результатів діяльності в цілому, де прибуток є тільки одним з найбільш важливих компонентів. Це визначається, як правило, місією підприємства (організації).

Для досягнення повної мети підприємство вирішує велика кількість задач, основною з яких є повне і своєчасне задоволення потреб споживача.

Отже, підприємство повинне забезпечувати [3]:

- конкуренцездатність продукції, що випускається, і послуг, що надаються;
- розвиток і підвищення ефективності виробництва;

- прискорення науково-технічного прогресу;
- сприятливі умови для високопродуктивної праці тощо.

Для промислового підприємства характерні виробничо-технологічна й організаційно-економічна єдність, а також господарська самостійність.

Для того аби реалізувати цілі підприємства, забезпечити конкурентоспроможність його продукції (послуг) і тим самим досягти успіху в бізнесі, на підприємстві необхідно організувати високоефективний процес виробництва. Адже саме у виробничій системі підприємства обумовлюються можливості отримання продукції (послуг) певної якості, можливості вдосконалення та оновлення продукції, освоєння нових її видів.

Тому завдання поліпшення управління виробництвом полягає в тому, аби всебічно проаналізувати, оцінити та прийняти ряд важливих стратегічних рішень, від яких залежить рівень організації виробництва.

Сучасне управління виробництвом передбачає наявність та оптимізацію наступних основних елементів, рис. 1.2.

визначення оптимальної структури та організації виробництва виходячи з характеру своєї продукції (послуг) технологічних вимог

управління технічним розвитком виробництва і якістю продукції (послуг) - ефективним використанням і своєчасним оновленням основних виробничих фондів, поліпшенням асортименту продукції (послуг) відповідно вимогами ринку, застосуванням ресурсозберігаючих технологій, організацією контролю якості продукції (послуг)

управління виробничим персоналом, застосування прогресивних форм організації та стимулювання праці, підвищення кваліфікації працівників, поліпшення ергономічних і екологічних характеристик виробництва

Рис. 1.1. Основні елементи сучасного управління виробництвом [34]

Управління виробництвом, як правило, здійснюють керівники підприємства і його виробничих підрозділів (цехів, дільниць, бригад, філій,

тощо). Для управління виробництвом на малому підприємстві за необхідності створюються спеціалізовані служби і підрозділи.

Вибір способу організації процесу виробництва в основному залежить від характеру продукції. Якщо вона покликана задовольняти певні запити споживача, то тут необхідно індивідуальне виробництво (виготовлення одягу, взуття за замовленнями). Проте частіше в малому бізнесі застосовується дрібносерійний спосіб організації виробництва (виготовлення хлібобулочних і кондитерських виробів, металовиробів і т.д.). В окремих випадках можлива організація масового виробництва (миття машин).

Рішення про розмір підприємства приймається в залежності від цілого ряду факторів. Насамперед, це можливість залучення капіталу, обсяг попиту на продукцію (послуги), наявність конкурентів та ін. Доцільність вертикальної інтеграції, тобто купувати або випускати самим комплектуючі вироби, визначається виходячи з розрахунків вигідності того чи іншого варіанту.

1.2. Методичні основи дослідження ефективності сільськогосподарського виробництва

В сучасних дослідженнях таких вітчизняних науковців як: В. Г. Андрійчук, Н. І. Гайдуцький, О. Ю. Єрмаков, П. Т. Саєлук, Г. В. Черевк відображені існуючі теоретико-методологічні підходи щодо оцінки та аналізу економічної ефективності виробництва у сільському господарстві, зокрема аграрній сфері [28].

В цілому, всі існуючі теоретичні положення можна розподілити на основні напрямки наукових підходів, для того аби досконально вивчити та визначити не вирішені загальнотеоретичні проблеми. Отже, термін «економічна ефективність» є загально вживаним і у великому економічному словнику трактується як «результативність економічної діяльності, економічних програм і заходів, що характеризується відношенням отриманого

економічного ефекту, результату до затрат факторів, ресурсів, які зумовили одержання цього результату, досягнення найбільшого обсягу виробництва із застосуванням ресурсів відповідної вартості» [27].

У своїх наукових працях О. Б. Наумов розглядає під ефективність як збільшення виробництва матеріальних благ визначеної якості за умов зменшення витрат живої і уречевленої праці на одиницю продукції [23]. В. Г. Андрійчук у своїй науковій праці «Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз» навпаки вважає, що ефективність це здатність досягти максимально бажаного ефекту при фіксованих обсягах існуючих ресурсів або ж досягнення певного визначеного результату при мінімальних витратах ресурсів. Науковець стверджує, що «ефектом від економічної діяльності суб'єктів господарювання може бути будь-який результат, одержаний у процесі такої діяльності, але за умови, що він (результат) відповідає її цілям і завданням» [4].

Стосовно економічна ефективність сільського господарства можна прийняти визначення М. А. Голика, який зазначає, що ефективність полягає у «виробництві максимальної кількості високоякісної продукції з одиниці сільськогосподарських угідь чи від однієї голови худоби за найменших витрат ресурсів з метою найповнішого задоволення потреб населення у продуктах харчування і промисловості, у сировині» [5]. Даний підхід відображає широту визначення економічної ефективності та дає можливість прослідкувати класифікацію за певними ознаками, рис. 1.3.

Економічна сутність у даному випадку відображає збільшення виходу сільськогосподарської продукції з кожного окремого гектара сільськогосподарських угідь, що цілком відповідає потребам суспільства за асортиментним попитом, структурою, якістю, строками та місцем одержання, а також полягає у збільшенні матеріального добробуту, поліпшенні умов праці та побуту працівників сільського господарства при мінімальних витратах

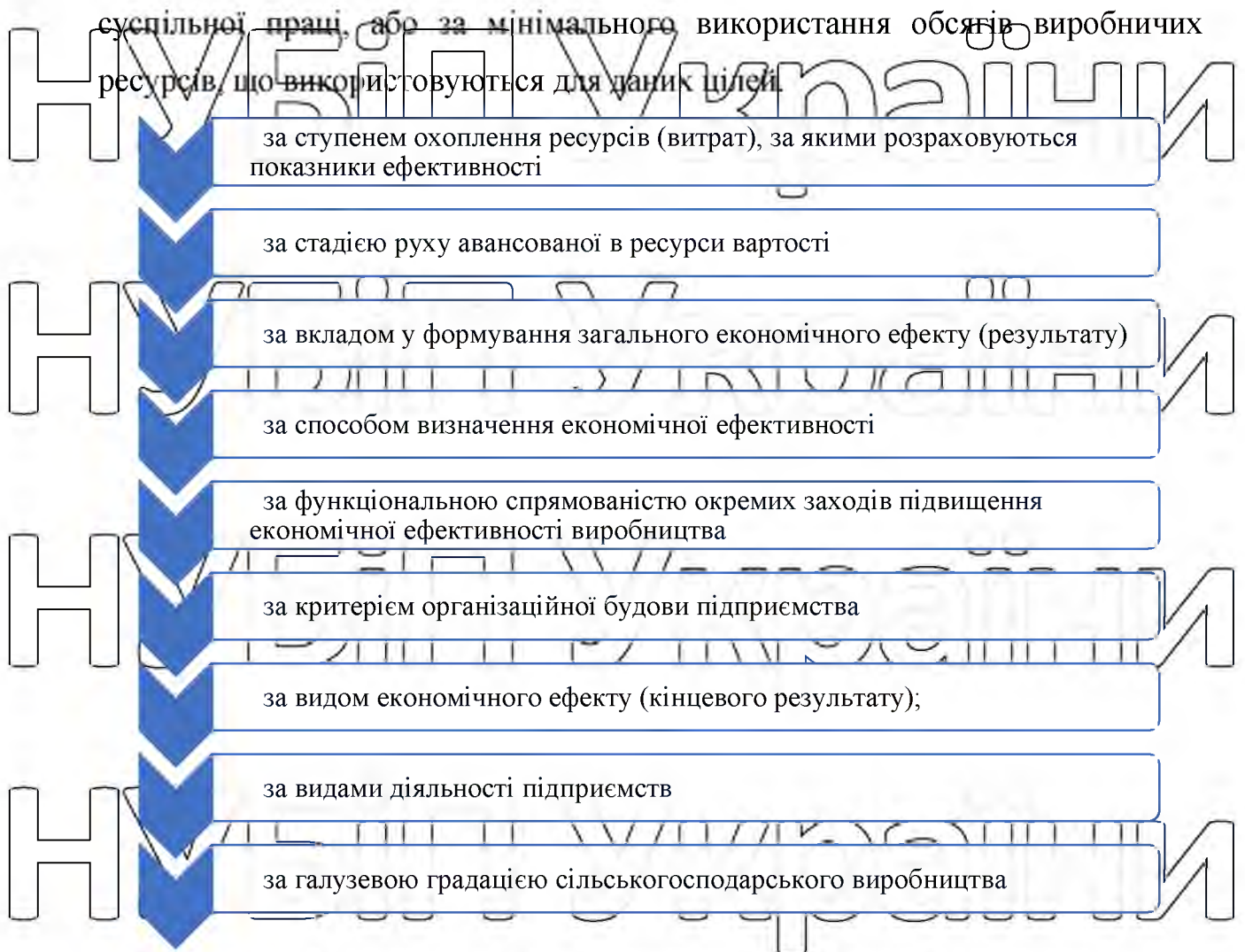

Рис. 1.3. Ознаки класифікації поняття «економічна ефективність»

Отже, можна вважати, що економічна ефективність відображає досягнення максимального результату від господарської діяльності аграрних підприємств при мінімізації витрат праці та фінансових ресурсів і відображає вплив системи чинників, які формують її рівень, а також формує пріоритетні напрями розвитку аграрної сфери.

Дане визначення поняття «економічної ефективності виробництва» у сільському господарстві передбачає певне трактування цілої системи ефективності виробництва. Тут сучасні науковці також розходяться в думках.

Так В. Я. Месель-Веселяк вважає, що найвпливовішим чинником, який обумовлює низьку ефективність виробництва, є недосконалість економічного механізму господарювання [27]. Такі автори як В. Недена та В. Андрійчук навпаки вважають, що ефективність сільськогосподарського виробництва «...

виражається у всесторонньому використанні всіх чинників виробництва – земельних і трудових ресурсів, матеріально-технічних засобів [28].

В цілому всю сукупність чинників впливу можна розподілити на такі групи, рис. 1.4.

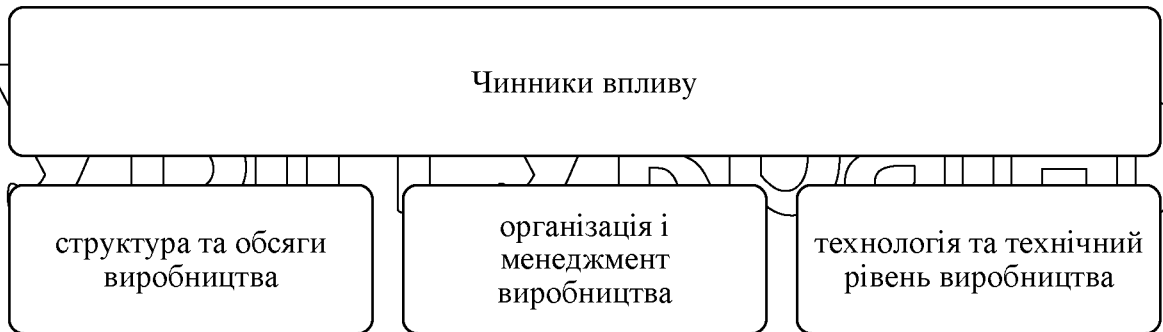

Рис. 1.4. Групи чинників, що впливають на ефективність сільськогосподарського виробництва

Крім того, у сільському господарстві окремо необхідно виділити регіональні особливості, які діють як постійний чинник ефективності. Це особливі чинники – землезабезпеченість та інтенсивність виробництва [6].

Андрійчук В. Г. виділяє макро-, мікро- та мезоекономічні чинники ефективності діяльності аграрних підприємств, рис. 1.5.

Рис. 1.5. Чинники впливу на ефективності діяльності аграрних підприємств за

В. Г. Андрійчуком [5]

При цьому приймається, що ринкова спрямованість призведе до підвищення результативності у будь-якій галузі через ефективне розміщення

ресурсів за допомогою розвинених і гнучких цінових механізмів [6]. Але ефективність сільськогосподарського виробництва суттєво залежить від його специфічних особливостей, а саме: сезонності та територіальної організації виробництва, використання природного ресурсу – землі та кліматичних умов.

Отже, з метою комплексного дослідження економічної ефективності сільськогосподарського виробництва необхідно дотримуватися певних принципів, що відображають специфіку процесу саме сільськогосподарського виробництва, а саме: збереження відповідності між кінцевим результатом і чинниками, які вплинули на одержання такого результату. Кінцевий результат має враховувати всі складові елементи споживчих вартостей, в тому числі і основну продукцію, і побічну, і супутню [18]. Таким чином, при визначенні ефективності виробництва у сільському господарстві необхідно враховувати безліч специфічних факторів, а також сферу діяльності підприємства.

1.3. Методика та показники аналізу ефективності виробництва продукції рослинництва

Як вже було визначено, рівень економічної ефективності діяльності підприємства залежить від багатьох факторів. Тому для практичного застосування в сфері управління ефективністю діяльності підприємства важливого значення набуває класифікація факторів її зростання за окремими ознаками.

Так, Т. М. Стукан та А. О. Ярославський зазначають, що класифікацію факторів впливу на економічну ефективність підприємства доцільно здійснювати за певними ознаками, що представлені на рис. 1.6 [33]. Отже, наведені дані на рис. 1.6 свідчать про те, що за напрямками розвитку і вдосконалення виробництва оцінка економічної ефективності враховує ступінь реалізації впровадження технічних і організаційних заходів, що спонукатиме економію живої праці, ресурсів та витрат підприємства, а також призведе до підвищення якості й конкурентоспроможності продукції.

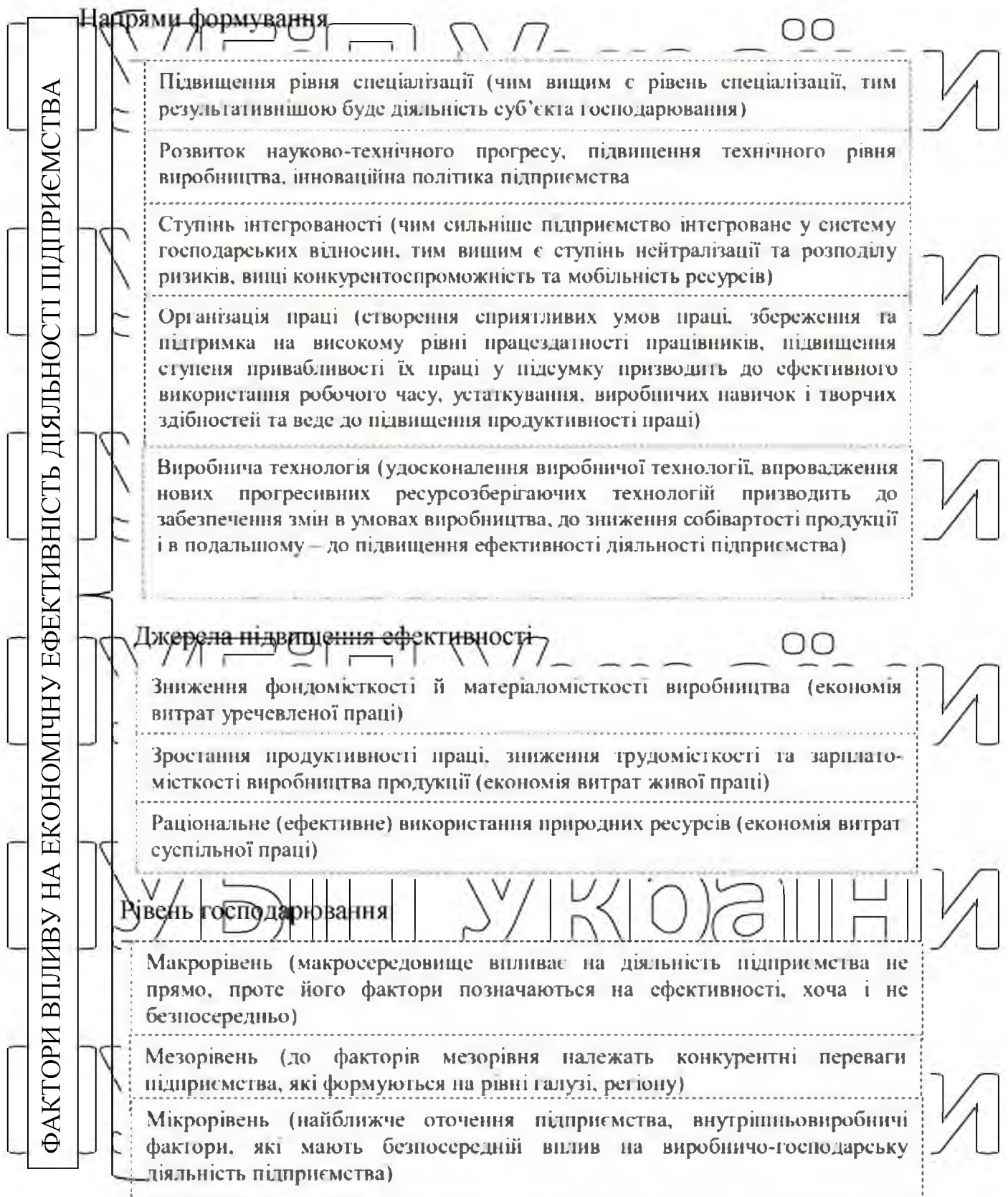

Рис. 1.6. Класифікація факторів впливу на економічну ефективність діяльності підприємства, створено та уточнено автором на основі [33]

Наукова праця дослідників Н. М. Олійника та І. В. Левченко [20] свідчить про те, що підвищення ефективності діяльності підприємства передусє правильне управління факторами впливу, які, в свою чергу, формують пріоритетні напрями розвитку підприємства та шляхи вдосконалення виробничо-комерційної діяльності підприємства (рис. 1.7).

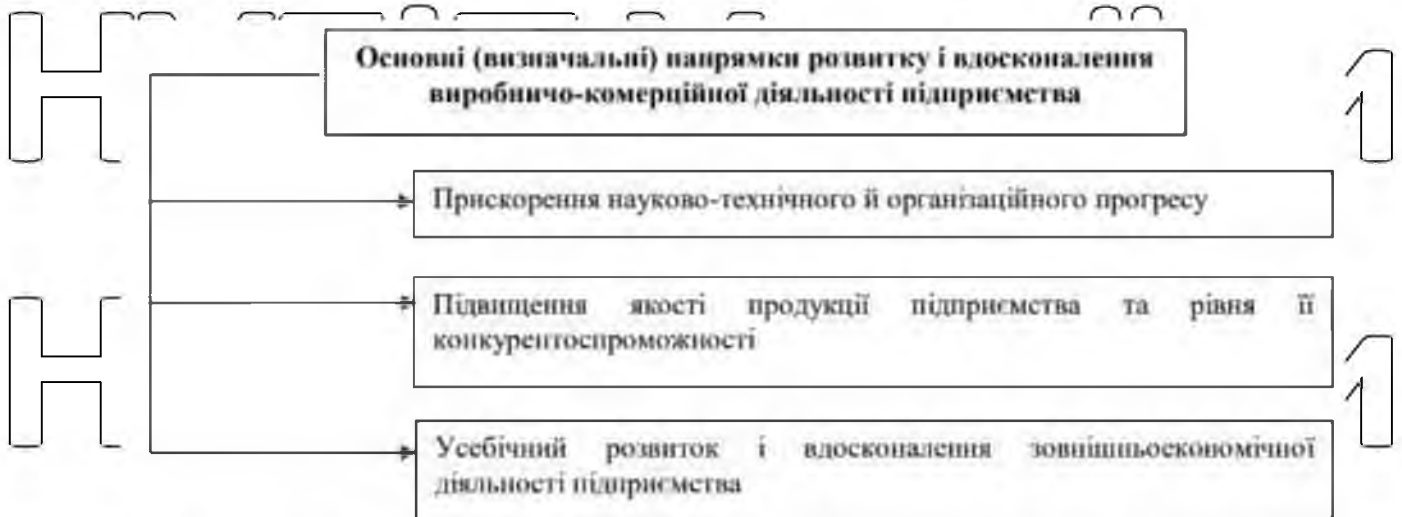

Рис 1.7. Основні (визначальні) напрями розвитку і вдосконалення виробничо-комерційної діяльності підприємства

Джерело: створено автором на основі [20]

Сучасні наукові дослідження містять й інші класифікації факторів впливу на ефективність діяльності підприємства.

Науковець С. Б. Чазова [18] виділяє фактори впливу на ефективність діяльності підприємства, що наведені на рис. 1.8.

Крім того, всі фактори впливу на економічну ефективність діяльності підприємства в залежності від спрямованості дії доцільно розподіляти на дві групи – позитивні, вплив яких покращує показники діяльності підприємства, та негативні фактори [33].

В залежності від місця виникнення фактору впливу на економічну ефективність діяльності підприємства їх можна розподілити на внутрішні та зовнішні. Як правило, до внутрішніх факторів відносять всі фактори внутрішнього середовища організації.

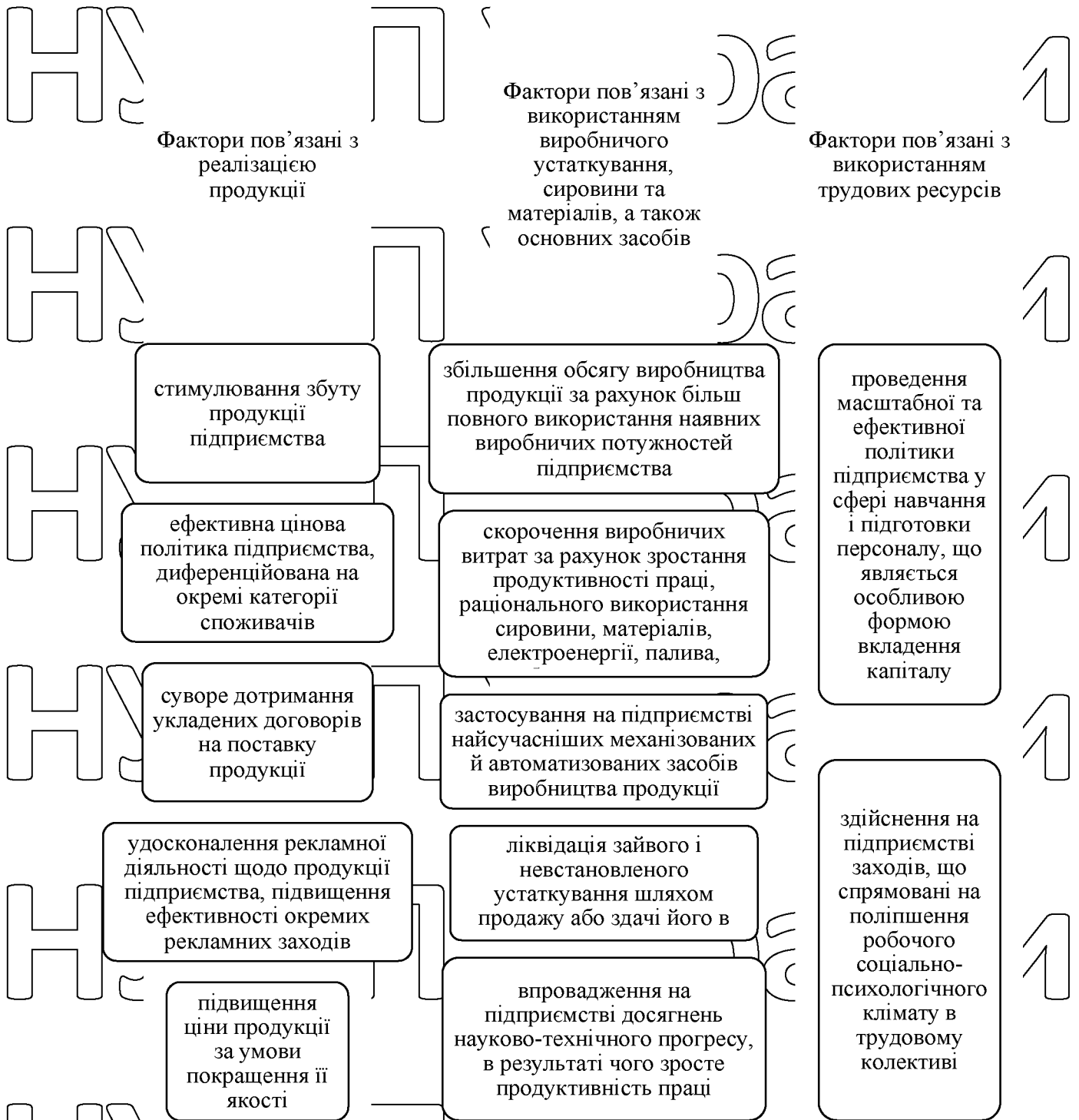

Рис. 1.8. Групи факторів підвищення ефективності діяльності підприємства (рівня його прибутковості) за Є. В. Чазовою [18]

Зовнішні фактори, в свою чергу, демонструють вплив на діяльність підприємства навколишнього середовища й можуть бути також розподілені на фактори прямого та опосередкованого впливу. До опосередкованих факторів

будуть відноситися: вплив законодавства, суспільства, зміни в економічній політиці держави та ін. (рис. 1.9).

Рис. 1.9. Фактори впливу на ефективність діяльності підприємства залежно від місця виникнення

Джерело: створено та уточнено автором на основі [33]

Отже, як свідчить наведений аналіз літературних джерел та представлене їх узагальнення на рис. 1.9, всі фактори впливу на ефективність фінансово-господарської діяльності підприємства розподіляють на внутрішні й зовнішні. При цьому, внутрішні фактори впливу напряму максимально залежать від продуктивності роботи як управлінського персоналу, так і всього

трудового колективу підприємства загалом. Дані фактори безпосередньо впливають на результати фінансово-господарської діяльності підприємства.

До зовнішніх факторів, як правило, відносять неконтрольовані сили, що впливають на рішення та дії менеджерів підприємства і, врешті-решт, на внутрішнє середовище підприємства. Проте тут можна виділити рівень впливу на підприємство: зовнішні фактори можуть бути неконтрольованими та частково контрольованими, рис. 1.10.

Рис. 1.10. Взаємодія внутрішнього та зовнішнього середовища організації [3]

Взагалі зовнішнє середовище може бути охарактеризовано трьома основними якостями:

1. Взаємопов'язаність факторів зовнішнього середовища – це сила, з якою зміна одного фактору впливає на інші фактори.

2. Складність – кількість та різновид факторів, що значним чином впливають на організацію.

3. Рухливість – відносна швидкість зміни середовища.

4. Невизначеність – відносна кількість наявної інформації про середовище та впевненість у її точності.

Розподіл внутрішніх факторів на «тверді» та «м'які» чинники досить умовний. При цьому, «твердими» чинниками впливу називають ті фактори, що мають фізичні параметри та піддаються вимірюванню, а «м'якими» чинниками – ті, які не можна фізично відчувати, проте вони мають істотний вплив на ефективність діяльності підприємства.

Можливі напрямки реалізації внутрішніх та зовнішніх факторів підвищення ефективності діяльності підприємства різняться за ступенем (масштабом) дії, особливостями використання та контролю [3]. Тому для керівників підприємства та відповідних спеціалістів (менеджерів) важливим є знання масштабів дії факторів впливу для використання найбільш істотних внутрішніх та зовнішніх чинників ефективності з урахуванням форм контролю на різних рівнях управління підприємством. При цьому зазначимо, що обов'язковість урахування дії зовнішніх факторів не являється такою жорсткою, як урахування дії внутрішніх факторів. Тому на рис. 1.11 наведено класифікацію внутрішніх факторів впливу на ефективність діяльності підприємства залежно від використовуваних систем менеджменту.

Кожне підприємство має постійно контролювати вплив внутрішніх факторів через розробку і послідовне впровадження власної програми підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності. Проте також необхідно враховувати вплив зовнішніх факторів. Окремі фактори впливу на ефективність діяльності підприємства представлені у табл. 1.9.

Рис. 1.11. Класифікація внутрішніх факторів впливу на ефективність діяльності підприємства залежно від використовуваних систем менеджменту
Джерело: створено та уточнено автором на основі [25]

Отже, кількісна оцінка впливу внутрішніх факторів дається щодо технічного й організаційного вдосконалення виробництва, яке проявляється у зниженні трудомісткості продукції та зростанні продуктивності праці, зменшенні фондомісткості, матеріалоємності та зарплато-місткості продукції, а також у раціональному використанні ресурсів).

Таблиця 1.1

Окремі фактори впливу на ефективність діяльності підприємства

Лише вміле використання всього комплексу перелічених факторів може забезпечити значні темпи зростання ефективності діяльності підприємства.

Вивчення впливу факторів на економічну ефективність діяльності підприємства є одним із найважливіших методологічних питань в аналізі фінансово-господарської діяльності.

На ефективність діяльності підприємства зазвичай має вплив не один, а відразу декілька факторів. При чому вони можуть бути взаємопов'язаними між собою та впливати на результат із зовнішнього і внутрішнього середовища. Дослідження ступеню впливу окремого фактору на ефективність діяльності підприємства дає більш точніші результати аналізу та оцінки якості роботи підприємства. Тому без глибокого вивчення факторів неможливо зробити обґрунтовані висновки щодо результатів діяльності суб'єкта господарювання, а також виявити резерви та напрями підвищення ефективності діяльності підприємства.

У сучасній літературі науковцями запропоновано безліч концептуальних підходів та методичного інструментарію до оцінки економічної ефективності. Загальна методологія визначення ефективності

діяльності підприємства полягає у відношенні результату до витрачених ресурсів (витрат), тобто визначається як відношення одержаного економічного ефекту до витрат підприємства на його досягнення [1]:

$$E = E\phi / B, \quad (1.1)$$

де E – ефективність функціонування підприємства; $E\phi$ – економічний ефект, отриманий підприємством за певний період часу, грн; B – витрати підприємства на досягнення ефекту за той же період часу, грн.

При цьому, ефективність діяльності підприємства – узагальнений показник ефективності використання його трудових ресурсів, капіталу, основних виробничих фондів, оборотних коштів та матеріальних ресурсів. У сучасних умовах господарювання достатня забезпеченість підприємств потрібними трудовими ресурсами, їхнє раціональне використання, високий рівень продуктивності праці мають велике значення для підвищення ефективності діяльності будь-якого підприємства. Вимірниками рівня продуктивності праці як основного економічного показника, що характеризує ефективність витрат праці персоналу, є трудомісткість продукції та виробіток (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 Показники ефективності використання трудових ресурсів підприємства

Джерело: складено автором на основі [4; 7; 10; 18; 20; 30; 34]

Показники ефективності використання капіталу підприємства визначаються за формулами, які наведені в табл. 1.3.

Таблиця 1.3 Показники ефективності використання капіталу

Джерело: складено автором на основі [4; 7; 10; 18; 20; 30; 34]

Показники стану й ефективності використання основних виробничих фондів зосереджуються на активах підприємства, що мають вартісну оцінку та

під час експлуатації не втрачають матеріально-речову форму. Крім того, основні виробничі фонди відіграють суттєву роль у процесі виробництва, так як утворюють виробничо-технічну базу підприємства та визначають його виробничу потужність. Показники ефективності використання основних виробничих фондів підприємства визначаються за формулами, які наведені в табл. 1.4.

Як видно з табл. 1.4, для загальної характеристики ефективності використання основних виробничих фондів, насамперед, використовується показник фондівіддачі, що характеризує вартість виготовленої продукції, яка припадає на 1 гривню вартості основних виробничих фондів. Зростання фондівіддачі – позитивна тенденція у діяльності суб'єкта господарювання.

Таблиця 1.4

Показники ефективності використання основних виробничих фондів

Джерело: складено автором на основі [4; 7; 10; 18; 20; 30; 34]

Для підвищення рівня вищезазначеного показника необхідно нарощувати обсяги вивуску продукції шляхом більш інтенсивного використання основних виробничих фондів, а також знижувати середньорічну вартість цих фондів за рахунок ліквідації зношених, застарілих (як фізично, так і морально), малопродуктивних і невикористовуваних у виробництві. Для узагальнюючої характеристики ефективності та інтенсивності використання основних виробничих фондів підприємства застосовують показник фондівіддачі активної частини основних фондів.

Фондоозброєність праці повинна безперервно збільшуватися, оскільки від її величини залежить технічна озброєність підприємства, а отже, і продуктивність праці. Проте необхідно постійно слідкувати за тим, щоб темпи зростання даного показника не випереджали темпи зростання продуктивності праці. У процесі оцінювання ефективності господарювання важливе місце

займає сукупність показників використання оборотних коштів підприємства (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Показники ефективності використання оборотних коштів підприємства

Джерело: складено автором на основі [4; 10; 18; 20; 30; 34]

Як свідчить практика, чим меншою буде тривалість обороту при тому ж обсязі продукції, тим менше необхідно підприємству оборотних коштів і, навпаки, чим швидше кошти здійснюють кругообіг, тим більш ефективніше вони використовуються.

Коефіцієнт завантаження характеризує участь оборотних засобів у кожній гривні реалізованої продукції. Чим менше коштів припадає на 1 гривню обороту, тим ліпше вони застосовуються. Тривалість обороту обчислюється у днях та відображає період, за який оборотні кошти суб'єкта господарювання здійснюють один оборот. Рентабельність оборотних коштів характеризує відносну прибутковість їх використання і показує, скільки чистого прибутку припадає на 1 гривню оборотних коштів підприємства. Оцінка ефективності використання матеріальних ресурсів на практиці здійснюється за допомогою цілої низки показників (табл. 1.6).

Таблиця 1.6

Показники ефективності використання матеріальних ресурсів

Джерело: складено автором на основі [4; 7; 10; 18; 20; 34]

Узагальнюючою характеристикою ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства, є показники рентабельності, які характеризують доходність підприємства з різних позицій та групуються відповідно до інтересів учасників економічного процесу (табл. 1.7).

Зазначені в даному розділі показники є важливими характеристиками ефективності діяльності підприємства. З огляду на це, вони стають обов'язковими елементами економічного аналізу та оцінки рентабельності підприємства.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

Узагальнюючі показники ефективності діяльності підприємства

Джерело: складено автором на основі [4; 7; 10; 18; 20; 30; 34]

Проте для підприємств сільського господарства, зокрема в сфері рослинництва до факторів впливу на ефективність виробництва відносять такі показники як: урожайність та валовий збір. Особливістю урахування їх є те, що урожайність буде залежати від характеристики культури, властивостей ґрунту, де вона висаджується та застосування мінеральних добрив, а також на всі ці фактори впливатимуть природно-кліматичні умови.

Таким чином, беручи до уваги всі підходи і фактори, оцінка ефективності діяльності підприємства можлива лише на основі поглибленого економічного аналізу виробничо-господарської діяльності суб'єкта господарювання з використанням певної адаптованої до конкретного підприємства та виду його діяльності системи економічних показників.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА КУКУРУДЗИ

НУБІП України

2.1. Організаційна та економічна характеристика досліджуваного підприємства

Виробничий сільськогосподарський кооператив «Імені Горького», скорочено ВСК «Імені Горького», зареєстрований 24.03.2000 за адресою: Україна, 15300, Чернігівська обл., Корюківський р-н, місто Корюківка, вул. Зарічна, буд. 89.

Код ЄДРПОУ – 30763434. Кооператив, що здійснює діяльність з метою отримання прибутку (виробництво, послуги або торгівля) має право зареєструватися платником єдиного податку (спрощена система оподаткування) та / або платником податку на додану вартість (ПДВ).

Форма власності – недержавна власність.

Організаційно-правова форма – Сільськогосподарський виробничий кооператив.

Кооператив – юридична особа, утворена фізичними та / або юридичними особами, які добровільно об'єдналися на основі членства для ведення спільної господарської та іншої діяльності з метою задоволення своїх економічних, соціальних та інших потреб на засадах самоврядування. Відповідно до завдань та характеру діяльності кооперативи поділяються на такі типи: виробничі, обслуговуючі та споживчі. Статус кооперативів регулюється Цивільним кодексом України, Законами України «Про кооперацію» та «Про сільськогосподарську кооперацію» (тільки виробничі та обслуговуючі кооперативи в сфері сільського господарства).

Кооператив відповідає за своїми зобов'язаннями всім належним йому майном. Порядок покриття завданих кооперативом збитків визначається статутом. Члени кооперативу відповідають за зобов'язаннями кооперативу в межах внесеного паю, якщо інше не передбачено статутом кооперативу або

НУБІП України

законом. При цьому, кооператив не несе відповідальності за зобов'язаннями своїх членів.

Основними завданнями кооперації є:

- підвищення життєвого рівня членів кооперативів, захист їх майнових інтересів і соціальних прав;

- створення системи економічної і соціальної самопомоги населення та суб'єктів господарювання,

- залучення у виробництво товарів, робіт, послуг, додаткових трудових ресурсів, підвищення трудової і соціальної активності населення;

- створення і розвиток інфраструктури, необхідної для провадження господарської та іншої діяльності кооперативів з метою зростання матеріального добробуту їх членів та задоволення потреб у товарах і

послугах;

- сприяння сталому розвитку та становленню засад демократичного розвитку суспільства.

Основним видом діяльності за КВЕД є 01.11 – вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур.

Додатковими видами діяльності є:

01.13 – Вирощування овочів і багаторічних культур, коренеплодів і бульбоплодів

01.41 – Розведення великої рогатої худоби молочних порід

01.42 – Розведення іншої великої рогатої худоби та буйволів

01.43 – Розведення коней та інших тварин родини конячих

01.46 – Розведення свиней

01.50 – Змішане сільське господарство

Загальний розмір статутного капіталу компанії складає 380 524.8 грн.

Перелік засновників компанії наведений на рис. 2.1. Дані суб'єкти є громадянами України, що зареєстровані за адресою: 15314, Україна, Чернігівська обл., Корюківський р-н, с. Наумівка, вул. Шевченка, буд. 115.

Рис. 2.1. Перелік засновників ВСК «Імені Горького» та розмір їх внесків до статутного фонду

Вищим органом управління кооперативом є Загальні збори членів. Чергові загальні збори членів проводяться не рідше одного разу на рік. Кожен член кооперативу має один голос, який не може бути переданий іншим членам.

Вищий орган управління має право приймати рішення з будь-яких питань порядку денного.

Рішення загальних зборів членів (зборів уповноважених) кооперативу про прийняття, внесення змін до статуту, вступ до кооперативного об'єднання або вихід з нього та про реорганізацію або ліквідацію кооперативу вважається прийнятим, якщо за нього проголосувало не менш як 75 відсотків членів кооперативу, присутніх на загальних зборах кооперативу. З інших питань рішення приймаються простою більшістю голосів членів (уповноважених) кооперативу, присутніх на загальних зборах.

На рис. 2.2 наведено залученість ВСК «Імені Горького» до судового реєстру.

Рис. 2.2. Залученість ВСК «Імені Горького» до судового реєстру

На рис. 2.3 представлено життєвий цикл ВСК «Імені Горького». Як видно з рис. 2.3 компанія знаходиться на стадії росту та становлення, адже їй властиві такі події як зміна власників та бенефіціарів. Отже ефективність функціонування компанії постійно змінюється.

Рис. 2.3. Життєвий цикл ВСК «Імені Горького»

ВСК «Імені Горького» здійснює свою виробничо-господарську діяльність на 65 орендованих земельних ділянках, що знаходяться в приватній власності за місцем реєстрації компанії та призначені 01.01 – для ведення товарного сільськогосподарського виробництва і 01.03 – для ведення особистого селянського господарства.

Аналізуючи виробничу діяльність компанії можна зазначити, що тут постійно змінюється асортимент продукції, що виробляється ВСК «Імені Горького», табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Динаміка збирання врожаю сільськогосподарських культур у 2019–2021 рр. ВСК «Імені Горького»

Назва культури	Площа збирання, га			Обсяг виробництва, ц			Обсяг виробництва у масі після доробки, ц		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2019	2020	2021
	Культури зернові та зернобобові – усього, в т.ч.:	54	82	110	992	1018	2626	867	918
Пшениця озима			17			563			512
Жито озиме			21			978			848
Просо			45			580			502
Зернобобові			27			505			443
Пшениця яра		15			114			110	
Овес	30	47		585	737		521	666	
Гречка	24	20		407	167		346	142	
Соняшник		33			517				
Технічні культури, в т.ч.:		33							
Кольза (ріпак ярий)		33							
Кормові культури, в т.ч.:	36		110						
Трави однорічні на випас	36								
Культури сільськогосподарські			110						

Сільськогосподарські угіддя у користуванні (оренді) складають у 2019 році – 90 га, у 2020 році – 115 га.

Посів озимих культур на 01.12.2021 наведений у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Посів озимих культур на 01.12.2021 ВСК «Імені Горького»

Культура	Площа посівна, га
пшениця	17
жито	22
Всього культури зернові на зерно	39

Проведення агротехнічних робіт на 01.12.2020 – зяблева оранка ґрунту

61 га.

У 2021 році ВСК «Імені Горького» займався тваринництвом.

Велика рогата худоба кооперативу за живою масою одержаного приплоду складала 70,28 ц, а жива маса приросту тварин від відгодівлі та нагулу складала 740,79 ц. кількість одержаного приплоду складала 300 голів, з яких 173 корови. Обсяг виробництва молока корів молочних порід склав 14750 ц. наявність живих тварин на кінець 2020 року складала: телята до року – 138 голів, телиці 1–2 запліднені – 68.

На рис. 2.4 наведено надходження та вибуття основних

сільськогосподарських тварин

Рис. 2.4. Надходження та вибуття основних сільськогосподарських тварин

ВСК «Імені Горького» у 2021 році

У табл. 2.3 наведено витрати кормів, що були використані на годівлю ВСК «Імені Горького» у 2021 році.

Таблиця 2.3

Витрати кормів, що були використані на годівлю ВСК «Імені Горького» у 2021 році

Тварини	Обсяг концентрованих кормів	Обсяг грубих кормів	Обсяг сокових кормів
Корови та бугаї-плідники	6132	3431	24733
Інша велика худоба	1730	3389	10125
Тварин всіх видів	4229	6199	14757

Таким чином, можна зазначити, що у кооперативу через постійну зміну напрямів діяльності змінюється динаміка використання ресурсів.

Фінансово-економічні результати ВСК «Імені Горького» відображаються в основних фінансово-звітних документах, таких як Баланс

(форма №1) та Звіт про фінансові результати (форма №2). В табл. 2.4 наведено агрегований актив баланс ВСК «Імені Горького» за період 2018–2021 рр.

Таблиця 2.4

**Агрегований актив балансу ВСК «Імені Горького» за період 2018–
2021 рр.**

АКТИВ	Код рядка	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік
	2	3	4	5	6
I. Необоротні активи	1000				
Незавершені капітальні інвестиції	1005	81	81	81	168
Основні засоби	1010	7 414	6 627	5 858	6 680
первісна вартість	1011	11500	11709	11796	11 796
знос	1012	4 086	5 082	5 938	5 116
Довгострокові біологічні активи	1020	3 404	3 374	4 345	5 981
інші фінансові інвестиції	1035	21	21	21	21
Усього за розділом I	1095	10 920	10 103	10 305	12 850
II. Оборотні активи					
Запаси	1100	5 268	5 684	9 317	12 590
Виробничі запаси	1101	1362	796	1357	5 072
Незавершене виробництво	1102	3 906	4 888	7 960	7 518
Поточні біологічні активи	1110	3 440	5 031	3 781	2 720
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	603	649	705	845
Гроші та їх еквіваленти	1165	146	118	203	143
Рахунки в банках	1167	146	118	203	143
Усього за розділом II	1195	9 457	11 482	14 006	16 298
Баланс	1300	20 377	21 585	24 311	29 148

Аналіз балансу здійснюється за горизонтальним і вертикальним принципом. Результати горизонтального аналізу активу ВСК «Імені Горького» наведені у табл. 2.5, де за базовий прийнято показники 2018 року.

Таблиця 2.5

Горизонтальний аналіз активу балансу ВСК «Імені Горького» за період 2018–2021 рр.

АКТИВ	Темпи приросту, %		
	2019 / 18	2020 / 18	2021 / 18
1	2	3	4
I. Необоротні активи			
Незавершені капітальні інвестиції	100	100	207
Основні засоби	89	79	90
первісна вартість	102	103	103
знос	124	145	125
Довгострокові біологічні активи	99	128	176
інші фінансові інвестиції	100	100	100
Усього за розділом I	93	94	118
II. Оборотні активи			
Запаси	108	177	239
Виробничі запаси	58	100	372
Незавершене виробництво	125	204	192
Поточні біологічні активи	146	110	79
Інша поточна дебіторська заборгованість	108	117	140
Гроші та їх еквіваленти	81	139	98
Рахунки в банках	81	139	98
Усього за розділом II	121	148	172
Баланс	106	119	143

Результати горизонтального аналізу активу балансу ВСК «Імені Горького» показали, що за 2019–2020 рр. спостерігається абсолютне зменшення необоротних активів кооперативу, проте в 2020 році необоротні активи вже починають зростати. Оборотні активи за весь період аналізу мають стійку тенденцію до зростання.

Результати вертикального аналізу активу балансу ВСК «Імені Горького» наведені на рис. 2.5. Результати вертикального аналізу активу балансу ВСК «Імені Горького» свідчать про те, що відносні значення необоротних активів та оборотних коливаються в межах 42–55%. Тобто структура активів кооперативу значним чином не змінюється.

Рис. 2.5. Вертикальний аналіз активу балансу ВСК «Імені Горького» за період 2018–2021 рр.

В табл. 2.6 наведено агрегований пасив баланс ВСК «Імені Горького» за період 2018–2021 рр.

Таблиця 2.6

Агрегований пасив балансу ВСК «Імені Горького» за період 2018–2021 рр.

ПАСИВ	Код рядка	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік
1	2	3	4	5	6
I. Власний капітал					
Зареєстрований (пайовий) капітал	1400	474	474	477	477
Додатковий капітал	1410	1 897	1 897	1 897	1 897
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	-17	-3 623	-6 133	-9170
Усього за розділом I	1495	2 354	-1 252	-3 759	-6796
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення					
Цільове фінансування	1525	16793	21 280	26 000	31475
Усього за розділом II	1595	16 793	21 280	26 000	31475
III. Поточні зобов'язання і забезпечення					
Поточна кредиторська заборгованість за:	1610				
товари, роботи, послуги	1615	-	-	1706	1763
розрахунками зі страхування	1625	67	73	81	87
розрахунками з оплати праці	1630	217	263	283	306
Інші поточні зобов'язання	1690	946	1221	-	2313
Усього за розділом III	1695	1 230	1 557	2 070	4469
Баланс	1900	20 377	21 585	24 311	29148

Результати горизонтального аналізу пасиву ВСК «Імені Горького» наведені у табл. 2.7, де за базовий прийнято показники 2018 року.

Горизонтальний аналіз пасиву балансу ВСК «Імені Горького» за період 2018–2021 рр.

ПАСИВ	Темпи приросту, %		
	2019 / 18	2020 / 18	2021 / 18
1	2	3	4
I. Власний капітал			
Зареєстрований (пайовий) капітал	100	101	101
Додатковий капітал	100	100	100
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	21312	36076	53941
Усього за розділом I	-53	-160	-289
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення			
Цільове фінансування	127	155	187
Усього за розділом II	127	135	187
III. Поточні зобов'язання і забезпечення			
Поточна кредиторська заборгованість за:			

товари, роботи, послуги	100	170600	176300
розрахунками зі страхування	109	121	130
розрахунками з оплати праці	121	130	141
Інші поточні зобов'язання	129	0	245
Усього за розділом III	127	468	363
Баланс	106	119	143

Результати горизонтального аналізу пасиву балансу ВСК «Імені Горького» показали, що абсолютна величина непокритого збитку кооперативу досить стрімко зростає, зменшуючи чим самим власний капітал. Довгострокові зобов'язання мають стрімку тенденцію до збільшення, аналогічною є тенденція зміни поточних зобов'язань, значну частину яких складає поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи і послуги.

Результати вертикального аналізу пасиву балансу ВСК «Імені Горького» наведені на рис. 2.6.

Рис. 2.6. Вертикальний аналіз пасиву балансу ВСК «Імені Горького» за період 2018–2021 рр.

Результати вертикального аналізу пасиву балансу ВСК «Імені Горького» свідчать про те, що відносні значення власного капіталу значно змінюються з 5 до 10%, при цьому на 20% в загальному обсязі. Протягом 2021 року збільшилася доля поточних зобов'язань в структурі балансу кооперативу з 5% до 20%, тобто кооператив все більшу частку своєї діяльності здійснює за рахунок довгострокових зобов'язань.

В табл. 2.8 наведено агрегований звіт про фінансові результати діяльності ВСК «Імені Горького» за період 2018–2021 рр.

Таблиця 2.8

Агрегований звіт про фінансові результати діяльності ВСК «Імені Горького» за період 2018–2021 рр.

Стаття	Код рядка	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік
		3	4	5	6
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	16 944	13 097	14 663	19 223
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	(143 10)	(147 98)	(154 76)	(204 69)
Валовий: прибуток (збиток)	2090	2 634	(1 701)	(813)	(1246)
Інші операційні доходи	2120		364		
Адміністративні витрати	2130	(1 511)	(1 968)	(1 841)	(1 694)
Витрати на збут	2150	(25)	(62)	(62)	(39)
Інші операційні витрати	2180	(205)	(239)	(334)	(58)
Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток (збиток)	2190 (5)	893	(3 606)	(3 050)	(3 037)
Фінансовий результат до оподаткування: прибуток (збиток)	2290	893	(3 606)	(3 050)	(3 037)
Чистий фінансовий результат: прибуток (збиток)	2350	893	(3 606)	(3 050)	(3 037)

В табл. 2.9 наведено горизонтальний аналіз звіту про фінансові результати діяльності ВСК «Імені Горького» за період 2018–2021 рр.

Таблиця 2.9

Горизонтальний аналіз звіту про фінансові результати діяльності ВСК «Імені Горького» за період 2018–2021 рр.

Стаття	Темпи приросту, %		
	2019 / 18	2020 / 18	2021 / 18
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	77	87	113
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	103	108	143
Валовий: прибуток (збиток)	-65	-31	-47
Адміністративні витрати	130	122	112
Витрати на збут	248	248	156
Інші операційні витрати	117	163	28
Фінансовий результат від операційної діяльності:	-404	-342	-340
Фінансовий результат до оподаткування: прибуток (збиток)	-404	-342	-340
Чистий фінансовий результат: прибуток (збиток)	-404	-342	-340

Результати горизонтального аналізу звіту про фінансові результати діяльності ВСК «Імені Горького» свідчать про те, що у порівнянні з базовим 2018 роком у 2019 та 2020 роках спостерігається зниження чистого доходу кооперативу від реалізації продукції. При цьому собівартість за аналізуемий період зростає пропорційно та постійно, а валовий прибуток все одно має від'ємне значення, але незначного рівня. Навіть за існуючої в кооперативі тенденції до зменшення постійних витрат, а саме адміністративних, на збут та операційних – загальний фінансовий результат має досить суттєві від'ємні значення, проте темп їх зростання сповільнюється.

На рис. 2.7 наведено тенденцію залежності чистого доходу від реалізації продукції, собівартості та чистого фінансового результату.

Рис. 2.7. Тенденція залежності чистого доходу від реалізації продукції, собівартості та чистого фінансового результату ВСК «Імені Горького» за період 2018–2021 рр.

Як видно з рис. 2.7 з 2019 року собівартість реалізованої продукції перевищує чистий дохід від реалізації. Таким чином, доцільно проаналізувати структуру операційних витрат ВСК «Імені Горького», табл. 2.10, рис. 2.8.

Таблиця 2.10
Динаміка операційних витрат ВСК «Імені Горького» за період 2018–2021 рр.

Назва статті	Код рядка	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік
1	2	3	4	5	6
Матеріальні затрати	2500	20 380	22 758	21 618	21 354
Витрати на оплату праці	2505	4 727	5 387	5 741	6 733
Відрахування на соціальні заходи	2510	962	1 050	1 263	1 481
Амортизація	2515	1066	997	855	742
Інші операційні витрати	2520	205	207	334	58
Разом	2550	27 340	30 399	29 811	30 368

Рис. 2.8. Динаміка операційних витрат ВСК «Імені Горького» за період 2018–2021 рр.

Тепер доцільно провести аналіз ліквідності ВСК «Імені Горького». Для цього визначимо основні показники оцінки ліквідності і платоспроможності кооперативу, табл. 2.11

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

Таблиця 2.11

Показники оцінки ліквідності і платоспроможності ВСК «Імені Горького» за період 2018–2021 рр.

№	Показник	Методологія розрахунку	Нормативне значення	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік
1.	Величина власних оборотних коштів	Перевищення величини короткострокових активів над поточними зобов'язаннями підприємства	> 0 збільшення	8227	9925	11936	11829
2.	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Відношення величини грошових коштів до короткострокових пасивів	> 0.2	0,12	0,08	0,1	0,03
3.	Коефіцієнт швидкої (проміжної) ліквідності	Різниця між оборотними активами і запасами, віднесена до короткострокових пасивів	> 1	2,30	3,21	1,61	0,31
4.	Коефіцієнт поточної (загальної) ліквідності (покриття)	Відношення оборотних активів до короткострокових пасивів	> 2	7,69	7,37	6,77	3,65
5.	Коефіцієнт маневреності власних оборотних коштів	Сума грошових коштів і поточних фінансових інвестицій, віднесена до величини власних оборотних коштів	збільшення	0,018	0,012	0,016	0,010
6.	Частка власних оборотних коштів у покритті запасів	Величина власних оборотних коштів, віднесена до запасів	> 0.5	1,48	1,77	1,31	0,92

Проведений аналіз показав, що величина власних оборотних коштів, яка характеризує ту частину власного капіталу, що є джерелом покриття поточних активів підприємства, має тенденцію до зменшення, що є негативним фактором.

В табл. 2.12 наведено динаміку показників ділової активності ВСК «Імені Горького» за період 2019–2021 рр.

Таблиця 2.12

Динаміка показників ділової активності ВСК «Імені Горького» за період 2019–2021 рр.

№	Показник	Методологія розрахунку	2019 рік	2020 рік	2021 рік
1.	Коефіцієнт оборотності активів	Відношення виручки від реалізації до середнього підсумку балансу	0,62	0,64	0,72
2.	Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	Відношення виручки від реалізації до середньої величини дебіторської заборгованості	20,92	21,66	24,80
3.	Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	Виручка від реалізації, віднесена до середньої кредиторської заборгованості	42,11	12,18	9,10
4.	Коефіцієнт оборотності матеріально-виробничих запасів	Віднесення собівартості реалізованої продукції до середніх виробничих запасів	2,70	2,06	1,87
5.	Коефіцієнт оборотності основних засобів	Чистий дохід, поділений на середню вартість основних фондів	0,38	-0,27	-0,13
6.	Коефіцієнт оборотності засобів	Чистий дохід, поділений на середню вартість оборотних активів	-0,16	-0,06	-0,08
7.	Коефіцієнт оборотності власного капіталу	Відношення обсягу реалізованої продукції до середньої величини власного капіталу	23,77	-5,85	-3,64
8.	Тривалість обороту в днях	Відношення кількості календарних днів звітного періоду до коефіцієнта оборотності	2246,54	5721,48	4438,59

Тривалість обороту в днях показує швидкість обороту в днях активів або їх окремих елементів має критичні значення більше 10 років для окупності.

Задачею аналізу фінансової стійкості підприємства є об'єктивна оцінка величини та структури його активів і пасивів з метою визначення незалежності підприємства. Обчислення коефіцієнтів фінансової стійкості підприємства з метою формування висновків відносно рівня оптимальності структури капіталу та спроможності підприємства виконувати зобов'язання є важливим головним чинником для інвесторів. Зазвичай обчислюються такі коефіцієнти фінансової стійкості: коефіцієнт заборгованості, коефіцієнт фінансової

стабільності, коефіцієнт концентрації власного капіталу, коефіцієнт маневреності власного капіталу тощо.

В табл. 2.13 наведено динаміку показників, що характеризують структуру капіталу та фінансову незалежність ВСК «Імені Горького» за період 2017–2020 рр.

Таблиця 2.13
Динаміка показників, що характеризують структуру капіталу та фінансову незалежність ВСК «Імені Горького» за період 2018–2021 рр.

№	Показник	Методологія розрахунку	Нормативне значення	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік
1.	Коефіцієнт концентрації власного капіталу	Власний капітал, віднесений до валюти балансу	$> 0,5$	0,12	-0,06	-0,2	-0,2
2.	Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	Позиковий капітал, віднесений до валюти балансу	$< 0,5$	0,82	0,99	1,07	1,08
3.	Коефіцієнт фінансової стабільності	Співвідношення власного і позикового капіталу	> 1	0,14	-0,06	-0,14	-0,22
4.	Коефіцієнт заборгованості	Співвідношення позикового і власного капіталу	< 1	7,13	17,00	-6,92	-4,63

В цілому можна зазначити, що структура капіталу та фінансова незалежність ВСК «Імені Горького» за період 2018–2021 рр. незадовільна.

В табл. 2.14 наведено динаміку показників, прибутковості ВСК «Імені Горького» за період 2019–2021 рр.

Коефіцієнт рентабельності активів відображає величину прибутку на кожну одиницю вкладених коштів, має негативну тенденцію, від'ємні значення.

Коефіцієнти рентабельності реалізації відображає, скільки чистого (валового) прибутку міститься в грошовій одиниці реалізованої продукції, має від'ємні значення.

Таблиця 2.14

Динаміка показників, прибутковості ВСК «Імені Горького» за період 2019–2021 рр.

№	Показник	Методологія розрахунку	2019 рік	2020 рік	2021 рік
1.	Коефіцієнт рентабельності активів	Відношення чистого прибутку до середньої величини активів	-0,17	-0,13	-0,11
2.	Коефіцієнти рентабельності реалізації	Відношення чистого (валового) прибутку до виручки від реалізації продукції	-0,28	-0,21	-0,16
3.	Коефіцієнт рентабельності основної діяльності	Відношення валового прибутку до собівартості реалізованої продукції	-0,11	-0,05	-0,06
4.	Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	Відношення чистого прибутку до середньої величини власного капіталу	-6,54	1,22	0,58
5.	Період окупності власного капіталу	Показник, обернений до попереднього	-0,15	0,82	1,74

Коефіцієнт рентабельності основної діяльності показує співвідношення валового прибутку і витрат на виробництво продукції має невисокі значення, що є негативною тенденцією.

Коефіцієнт рентабельності власного капіталу характеризує ефективність використання власного капіталу, використовується не ефективно.

Період окупності власного капіталу показує, через скільки років авансований капітал повернеться власникам. Отримані показники свідчать про те, що кооперативу знадобиться близько 2-х років, щоб повернути вкладений в бізнес капітал.

2.2. Аналіз економічної ефективності виробництва кукурудзи

Сьогодні кукурудза належить до культур, що стали найвигіднішими у агровиробництві. Запровадивши нові агротехнології, виробники можуть отримувати високі врожаї та валові збори зерна. Та варто наголосити: поряд зі збільшенням урожайності культури та площі посіву, технологія вирощування

культури залишається енергомісткою. Тому одним із напрямків економії ресурсів є правильний підбір гібридів.

Внаслідок глобальних змін клімату, коли в південній частині України дедалі частіше складаються посушливі умови під час вегетації кукурудзи, відмічено стрімку тенденцію до збільшення посівних площ під цією культурою в Лісостепу України. Ареал вирощування культури зміщується в зону стійкого вологозабезпечення. Так, площа посіву кукурудзи на зерно за областями України представлена на рис. 2.9, а її урожайність на рис. 2.10.

Це пов'язано насамперед з удосконаленням та оптимізацією окремих елементів технології вирощування зернової кукурудзи в умовах Західного Лісостепу та ціною на її зерно, яка в останні роки стабільно висока порівняно з іншими зерновими культурами.

Результати вітчизняних наукових досліджень свідчать, що рівень виробництва зерна до 20% і більше залежить від вдалого вибору гібридів відповідно до ґрунтово-кліматичних умов. Зарубіжні науковці стверджують: вплив правильного вибору гібрида на урожайність культури сягає 50%, агротехнічних заходів – 30%, кліматичних умов – 20%. Однак на сьогодні урожайність кукурудзи в Україні порівняно із країнами Європи і Америки є нижчою.

В Україні потенційна врожайність гібридів кукурудзи реалізовується в середньому на 40–45%, а в окремі роки – до 34–36%. Тому тільки за правильного підбору гібридів, використання якісного насіння та відповідного технологічного супроводу в основних зонах вирощування кукурудзи в Україні можна одержати 8–10 т/га зерна і більше з вологістю 18–25%.

В сучасних умовах виробництва гібриди кукурудзи виступають як самостійний фактор регулювання виробничих витрат, у зв'язку з чим доцільно дотримуватись оптимального співвідношення гібридів різних груп стиглості, яке забезпечує стабільність виробництва продукції, послідовність збирального конвеєра й оптимізацію затрат на після збиральну доробку вологого зерна.

Рис. 2.9. Динаміка зміни площ посіву кукурудзи на зерно за областями України [38]

Рис. 2.10. Динаміка урожайності кукурудзи за областями України [38]

Численні наукові дослідження доводять, що загальний успіх у виробництві залежить від того, наскільки фінансово забезпеченим буде освоєння інноваційних моделей. Зокрема, високий потенціал продуктивності та прибутковості гектару землі за використання кукурудзи забезпечують науково обгрунтовані інтенсивні технології. Вони надійно забезпечують високоефективне використання зростаючих на одиницю площі матеріально-технічних і грошових ресурсів. В табл. 2.15 наведені морфобіологічні показники гібридів різних груп стиглості кукурудзи.

Таблиця 2.15
Морфобіологічні показники гібридів різних груп стиглості кукурудзи [32]

№ зп	Гібриди	Група стиглості	ФАО	Густина рослин (перед збиранням) тис. шт/га	Тривалість вегетаційного періоду, дн.	Вологість зерна (в період збирання), %
	Марійн 1900СВ (контроль)	Ранньостиглий	190	78,0	141	22,2
	Ушицький 167 СВ	Ранньостиглий	160	78,0	141	22,3
	Почаївський 190 СВ	Ранньостиглий	190	78,0	141	22,3
	Смотрич МВ	Ранньостиглий	190	78,0	141	22,3
	ДКС 2870	Середньоранній	210	79,8	146	23,7
	ДКС 3472	Середньоранній	270	80,0	146	26,0
	Кіцманський 215 СВ	Середньоранній	220	78,8	144	24,1
	Оржиця 237 МВ	Середньоранній	240	79,6	146	24,5
	Батурин 278 МВ	Середньоранній	280	79,7	146	24,9

Отже, в сучасних умовах господарювання раціональне застосування інтенсивних технологій, гербіцидів та їх комбінацій, а також оптимізація

гібридного складу за вирощування кукурудзи на зерно є одним із резервів підвищення продуктивності та конкурентоспроможності виробництва зерна цієї культури.

Обробка ґрунту включає: лушення стерні на глибину 6–8 см, оранку на зяб глибиною 27 см, ранньовесняне закриття вологи та передпосівний обробіток весною комплексними агрегатами.

Мінеральні добрива в дозі P90K120 вносили восени під оранку та N120 – під весняну культивуацію.

Сівбу проводили в оптимальні строки (I декада травня). Глибина заробки насіння 4–5 см, з нормою висіву 80 тис./га схожих насінин.

Догляд за посівами передбачав:

- внесення досяхового гербіциду (ДуалГолд 1,6 л/га);
- внесення гербіциду проти дводольних та злакових гербіцидів у фазу 3–7 листків (Таск 380 г/га);
- внесення фунгіциду у фазу 3–9 листків (Ретенто 0,5 л/га);
- внесення мікродобрива – 3–7 листків (Нутривант кукурудзяний 2,5 кг/га).

Густота стеблостою перед збиранням у всіх гібридів склала 78–80 тис. шт./га

Вологість зерна кукурудзи в період збирання у дев'яти гібридів коливається в межах від 22,2 до 26,0%.

Зерно гібридів ранньостиглої групи було менш вологим у порівнянні з цими показниками на варіантах із середньоранніми гібридами і становить 22,2–23,2%. У гібридів середньоранньої групи вологість зерна склала 24,1–26,0%.

Найвища вологість зерна кукурудзи при збиранні була відмічена за вирощування середньораннього гібриду ДКС 3472 – 26%, за вологості зерна на контролі (ранньостиглий гібрид Марін 190 СВ) 22,2%.

У розв'язанні проблеми кормо виробництва одне з провідних місць належить кукурудзі. Ця культура за своїми біологічними можливостями порівняно з іншими зернофуражними культурами є найбільш врожайною.

В середньому за роки досліджень найвищий урожай зерна сформовано гібридами ДКС 2870 та ДКС 3472, відповідно 9,90 та 10,11 т/га, що на 1,94 та 2,15 більше контрольного варіанту (7,96 т/га) (табл. 2.15).

Істотний приріст врожаю порівняно з контролем (7,56 т/га) забезпечило вирощування середньоранніх гібридів Оржиця 237 МВ і Батурин 278 МВ, відповідно 1,19 і 1,50 т/га.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

2.3. Аналіз собівартості продукції рослинництва у підприємстві

Одним із найважливіших показників господарської діяльності сільськогосподарських підприємств є собівартість, оскільки вона показує, у що саме обходиться господарству виробництво відповідного виду продукції і наскільки економічно вигідним воно є в конкретних природно-економічних умовах господарювання. Обчислення собівартості продукції рослинництва є надзвичайно важливим, адже рослинництво – це одна з найголовніших галузей виробництва більшості сільськогосподарських підприємств, без якої неможливе нормальне функціонування галузі тваринництва.

Собівартість – це економічний показник, що включає затрати на засоби виробництва і оплату праці. Економічним аналогом собівартості продукції вляються витрати виробництва [24].

Аналіз собівартості продукції здійснюється в такі етапи, що представлені на рис. 2.1 і передбачає загальну оцінку виконання планових (розрахункових) завдань по зниженню собівартості одиниці продукції

Рис. 2.11. Основні етапи аналізу собівартості продукції рослинництва [22]

Взагалі на зміну собівартості одиниці продукції впливають такі фактори, як: зміна обсягу виробництва продукції; зміна суми постійних витрат, зміна обсягу виробництва продукції; зміна суми змінних витрат.

Розрахунки економічної оцінки вирощування гібридів кукурудзи виявили, що показники її ефективності визначили: вологість зерна при збиранні, величина врожаю та реалізаційна ціна товарної продукції.

Найбільша сума витрат на 1 га плеті поля – 23251 грн – була за вирощування гібриду ДКС 3472. Для вирощування і отримання кондиційного зерна гібридів ранньостиглої групи витрати склали 20533–21382 грн/га, середньоранніх гібридів – 21682–23251 грн/га.

Таблиця 2.16

Економічна ефективність вирощування гібридів кукурудзи різних груп стиглості, в цінах 2021 року

№ зп	Гібриди	Урожайність, тис. га	Вартість вирощеної продукції, грн	Витрати на вирощування, збирання і доведення зерна до кондиції, грн/га	Собівартість 1 т зерна в грн	Умовно-чистий дохід, грн/га	Рентабельність, %
	Маріін 1900СВ (контроль)	3205	23880	20675	2597,4	3205	3205
	Ушицький 167 СВ	8,11	24330	20885	2575,2	3445	16,5
	Почаївський 190 СВ	8,53	25590	21382	2506,7	4208	19,7
	Смотрич МВ	7,79	23370	20533	2635,8	2837	13,8
	ДКС 2870	9,90	29700	23030	2326,3	6670	29,0
	ДКС 3472	10,11	30330	23251	2299,8	7079	30,4
	Кіцманський 215 СВ	8,76	26280	21682	2475,1	4598	21,2
	Оржиця 237 МВ	9,15	27450	22142	2419,9	5308	24,0
	Батурин 278 МВ	9,46	28300	22458	2374,0	5842	26,0

Проте вартість вирощеної продукції була найвищою також за застосування гібриду ДКС3472 у порівнянні з вартістю вирощеної продукції гібриду Маріін 190 СВ (контроль) – 23880 грн і становила 30330 грн завдяки найвищій врожайності (10,11 т/га).

Тому умовно-чистий дохід за використання середньораннього гібриду компанії «Монсанто» ДКС був найбільшим – 7079 грн/га, за контролю (Маріін 190 СВ) – 3205 грн/га. Високими ці показники були і у середньоранніх гібридів Батурин 278 МВ, Оржиця 237 МВ селекції Інституту сільського господарства степової зони, відповідно 5842 та 5308 грн/га.

За збільшення величини умовно-чистого доходу гібридів збільшувався їх рівень рентабельності. Найбільш рентабельним виявилося вирощування кукурудзи на зерно гібриду ДКС 3472, яке склало 30,4%. Встановлено, що економічно вигідним для вирощування за інтенсивною технологією є застосування гібридів Батурин 278 МВ і Оржиця 237 МВ, де рівень їх рентабельності становив 26,0 і 24,0%.

Таким чином, економічно доцільним в умовах Західного Лісостепу є вирощування гібридів кукурудзи скоростиглих груп. При розрахунках економічної ефективності застосування цих гібридів за роки досліджень визначальними були такі її фактори як вологість зерна при збиранні, величина врожаю та реалізаційна ціна продукції.

Найвищий умовно-чистий дохід отримано за вирощування зернової кукурудзи середньораннього гібриду ДКС 3472-7079 грн/га, в зоні Західного Лісостепу на чорноземі типовому слабо-гумусованому легкосуглинковому, при цьому його рівень рентабельності був найбільшим і склав 30,4%.

Економічно вигідним було використання гібридів Батурин 278 МВ, Оржиця 237 МВ, де умовно-чистий дохід становив 5842 і 5308 грн/га, за рівня їх рентабельності 26,0 і 24,0%.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА КУКУРУДЗИ

3.1. Інтенсифікація сільського господарства – головний шлях

ефективності виробництва продукції

Виробництво кукурудзи на зерно є одним з важливих джерел надходження коштів. Ця культура значно перевищує за рівнем урожайності інші зернові, непогано пристосована для сільськогосподарських умов України, технологічно нескладна культура у виробництві. Ці фактори зумовлюють реальний інтерес виробників до даної культури.

На рис. 3.1 наведена динаміка валових зборів та урожайності кукурудзи на зерно в Україні у 1990–2019 рр.

Рис. 3.1. Динаміка урожайності та валових зборів кукурудзи на зерно в Україні у 1990–2019 рр. [32]

Слід відмітити, що дані за 2019 рік в даному випадку носять попередній характер. Однак, наведений динамічний ряд дозволяє оцінити детально тенденцію, щодо ситуації з виробництвом та урожайністю даної культури то в даному випадку чітко простежується тенденція до зростання даних показників. У 1990 середній рівень урожайності дорівнював 38,7ц/га, що було кращим показником за радянські часи. Однак, у 2018 році він вже дорівнював 78,4ц/га, або більш ніж в 2 рази вищий. Це є свідченням досягнень сучасного науково-технічного прогресу та нового рівня організації виробництва. Відносно валових зборів то, в даному випадку ми маємо їх зростання з 3391,8 тис. т у 1995 році до 35801 тис. т у 2018 році, або більше ніж у 10 разів. Це є свідченням того, що дана культура займає майже половину від загальної величини валових зборів всіх зернових культур. Це значно більше ніж на початку 90-х років.

Для аналізу результатів виробництва було обрано всі сільськогосподарські підприємства Київської області які надають статистичну звітність та займаються виробництвом кукурудзи на зерно. Таких підприємств виявилось 531. В якості гуртуючого показнику було вирішено борати величину витрат на 1 га посівної площі кукурудзи на зерно. В якості пов'язаних показників було обрано урожайність (ц/га), прибуток, (грн/га), рентабельність (%), витрати мінеральних добрив (грн/га), витрати на амортизацію (грн/га) (табл. 3.1). Вся сукупність підприємств була поділена на шість груп з рівнем витрат від менш 8000 грн/га до групи з рівнем витрат більш 24000 грн/га. Кількість підприємств в групах змінювалась від 26 до 92. В цілому розподіл підприємств по групах був наближеним до нормального закону.

Перша залежність яку хочеться відмітити, і яка є найбільш чітко вираженою це залежність між рівнем витрат та урожайністю кукурудзи на зерно. В групі підприємств з рівнем витрат до 8000 грн/га середня урожайність дорівнювала 32,6 ц/га, у підприємств з рівнем витрат 16000,1–20000 грн/га – 68,0ц/га, а у підприємств з рівнем витрат понад 24000 грн/га – 88,3ц/га. В середньому по підприємствам області середня урожайність була рівною 62,9 ц/га.

Таблиця 3.1

Вплив інтенсивності виробництва кукурудзи на зерно на рівень її економічної ефективності в сільськогосподарських підприємствах

Київської області у 2020 році [38]

Величина витрат на 1 посівної площі, грн/га	Кількість підприємств	Витрати, грн/га	Урожайність, ц/га	Прибуток, грн/га	Рентабельність, %	Витрати мінеральних добрив, грн/га	Витрати на амортизацію, грн/га
до 8000	27	6396	32,6	5236	82,8	966	382
8000,1–12000	92	10535	8,8	7906	78,7	1532	628
12000,1–16000	91	13999	62,0	9410	93,2	2081	1035

16000,1–20000	79	17995	68,0	7718	57,6	2749	1743
20000,1–24000	26	21851	71,7	5181	26,5	4318	1843
більш 24000	36	28813	88,3	4908	24,2	5328	2655
По області	351	16018	62,9	7769	62,7	2567	1322

На рис. 3.2 наведена залежність між рівнем витрат та урожайністю кукурудзи на зерно. Вона має майже лінійний характер, що підтверджується значенням коефіцієнта детермінації ($R_2 = 0,9577$). Крім того, отримане рівняння регресії дозволяє стверджувати, що зростання витрат на 1 га посівної площі на 1 грн призводить до зростання урожайності 0,0023 ц/га.

Інший характер має залежність між рівнем витрат та величиною прибутку на 1 га посівної площі. Вона характеризується нелінійним зв'язком (рис. 3.3). У підприємств з рівнем витрат до 8000 грн/га величина прибутку в середньому дорівнювала 5236 грн/га, у підприємств з рівнем витрат 12000,1–16000 грн/га – 9410 грн/га, з рівнем витрат більш 24000 грн/га – 5181 грн/га.

Отримане рівняння параболи свідчить про те, що отримана залежність має максимум величини прибутку при заданій величині витрат. У результаті диференціювання функції було визначено, що його величина дорівнювала по 9832 грн/га при величині витрат 19307 грн/га. Цей рівень витрат дещо вищий за середній по області. Саме він при давньому рівні господарюванні забезпечує найбільшу величину прибутку. Встановлений характер залежності чітко доказує існування закону спадної віддачі в сучасних умовах господарювання.

Рис. 3.2. Залежність урожайності кукурудзи на зерно від рівня витрат на 1 га посівної площі у Київській області у 2020 р. [38]

Рис. 3.3. Залежність величини прибутку на 1 га посівної площі кукурудзи на зерно від рівня витрат на 1 га у сільськогосподарських підприємствах

Київської області у 2020 р. [38]

Ще один важливий момент пов'язаний з оцінкою залежності між величиною витрат та рівнем рентабельності виробництва. В даному випадку маємо чітку тенденцію до зворотнього зв'язку між даним показниками. Це

означає, що зростання рівня витрат призводить до падіння рівня рентабельності виробництва кукурудзи на зерно. Найбільшим рівень рентабельності був саме у підприємств першої групи – з рівнем витрат до 8000 грн/га (82,8%), а найменшим у підприємств останньої групи – 24,2%.

Також необхідно звернути увагу на окремо наведені показники витрат по мінеральним добривам а амортизації на 1 га посівної площі. Особливості цих статей є вищі темпи їх зростання від групи до групи порівняно з темпами зростання загальної величини витрат. Так, якщо різниця між граничними групами за величиною витрат дорівнювали 4,5 рази, то за величиною витрат по мінеральним добривам вона дорівнювала вже 5,5 рази, а витратам на амортизацію – 6,94 рази. Таким чином, випереджаючі темпи зростання саме даних витрат дозволяють чітко зрозуміти, за рахунок який витрат відбувається підвищення рівня інтенсивності витрат.

Проведений аналіз поставив питання про економічний механізм подальшої інтенсифікації виробництва, який би змушував виробників збільшувати свої витрати, формуючи відповідно і більш високі рівні урожайності. Для того що знайти відповідь на це питання було вирішено провести групування тих же самих підприємств за рівнем урожайності кукурудзи на зерно (табл. 3.2).

В даному випадку ми маємо подібні залежності до тих які були нами відмічені при аналізі попередньої таблиці, але окремі моменти виражені більш чітко. В першу чергу це стосується рівня взаємозв'язку урожайності та прибутковості виробництва. Дана залежність має чітко лінійний характер. Більш того, підприємства першої групи, з найменшим рівнем урожайності отримували збиток, а підприємства останньої групи мали найбільшу величину прибутку серед усіх груп.

Таблиця 3.2

Зв'язок рівня урожайності з рівнем інтенсивності та економічної ефективності виробництва кукурудзи на зерно в сільськогосподарських підприємствах Київської області у 2020 році [32]

Величина витрат на 1 посівної площі, грн/га	Кількість підприємств	Витрати, грн/га	Урожайність, ц/га	Прибуток, грн/га	Рентабельність, %	Витрати мінеральних добрив, грн/га	Витрати на амортизацію, грн/га
До 35	61	14014,6	28,3	-232,2	-2,4	1573,6	557,5
35,1–50	75	11541,0	43,0	4620,5	49,2	1623,7	940,7
50,1–65	104	15414,3	57,8	5999,4	51,4	2428,7	1274,7
65,1–80	61	17053,5	73,8	11438,6	86,8	2748,2	1365,6
80,1–95	28	22176,6	88,1	11872,1	73,3	3600,8	2189,9
більш 95	22	24490,1	115,2	17483,2	89,9	4943,4	2091,4
По області	351	16018,5	62,9	7769,0	62,7	2567,5	1321,7

Другий важливий висновок стосується, того факт, що залежність між величиною витрат та рівнем урожайності також має місце, але розбіжності між витратами по групах значно менші між величиною самою урожайності. Подібний результат, з нашої точки зору, в значній мірі обумовлений дією суб'єктивного фактору, то б рівнем управління а планування витрат, їх ефективності. Подібна залежність дозволила також отримати і високий рівень рентабельності у підприємств саме останньої групи.

3.2. Проблемні аспекти розвитку економіки сільськогосподарських підприємств

Зважаючи на проведені дослідження, можна запропонувати систематизацію проблем розвитку сільськогосподарських підприємств (рис. 3.4). Відповідно до рис. 3.4, найбільш загальною по відношенню до інших є проблема створення сприятливих умов розвитку сільськогосподарських виробників, яку на наступному рівні умовно можна розподілити на три основні напрями. Ці напрями мають постійно вдосконалюватись відповідно до змін,

що відбуваються у зовнішньому та внутрішньому середовищі діяльності сільськогосподарських підприємств.

Рис. 3.4. Систематизація основних проблем розвитку сільськогосподарських підприємств [19]

Проблема удосконалення законодавства пов'язана насамперед з потребою завершення земельної реформи та підтримкою малих та середніх сільськогосподарських виробників. Щодо проблеми фінансової підтримки

виробників галузей сільського господарства, то частково вона вирішується,

шляхом надання пільгових умов кредитування, введення аграрних розписок, надання дотацій в рамках окремих видів виробництва, але аналіз статистичних даних щодо рентабельності основних видів продукції сільського господарства,

наведений вище, доводить, що ця проблема має все ще значний вплив на

розвиток виробників сільськогосподарської продукції. Вирішення проблеми

посилення інформаційного забезпечення керівництва сільськогосподарських підприємств щодо вигідних ринків збуту, зокрема, дасть змогу приймати ефективні управлінські рішення та покращити тим самим фінансові

результати діяльності підприємств.

Не вирішення, або лише часткове вирішення проблем другого рівня, про які йшлося вище, сприяє виникненню проблем третього рівня (рис. 3.4). Так, недоліки у формуванні законодавчої бази створюють передумови для

погіршення інвестиційного клімату в галузі та рівня впровадження різного

роду інновацій. А низький рівень фінансової підтримки не дає змогу

господарюючим суб'єктам вчасно оновлювати техніку та устаткування.

Рівень заробітної плати в сільському господарстві хоча і підвищився але залишається найнижчим серед інших видів економічної діяльності, зокрема на

50,7% нижчий, ніж у промисловості [29]. Таким чином, проведені дослідження

дозволяють зробити висновок про існування певної «ієрархії» проблем

виробників сільськогосподарської продукції, де вирішення проблем нижчого рівня є передумовою ліквідації проблем вищих рівнів.

Отже, однією з основних проблем, що стримують розвиток виробників сільськогосподарської продукції є відсутність створення умов для такого розвитку. Проблему створення умов розвитку сільськогосподарських

виробників доцільно розглядати в рамках трьох основних напрямів – законодавство, фінансова підтримка, інформація. Серед невирішених проблем зазначених у Стратегії розвитку аграрного сектору економіки низькі темпи

техніко-технологічного оновлення виробництва, зростання витрат на

виробництво продукції, що насамперед пов'язано з підвищенням цін на матеріально-технічні ресурси, найнижчий, порівняно з іншими галузями, рівень заробітної плати у сільськогосподарських підприємствах, недостатній рівень фінансової підтримки сільськогосподарських виробників тощо.

Отже, що вирішення загальної проблеми, пов'язаної зі створенням умов розвитку сільськогосподарських підприємств можливе при умові формування напрямів подолання проблем нижчих рівнів. Серед першочергових заходів законодавча підтримка інноваційно-інвестиційну діяльність виробників

сільськогосподарської продукції; забезпечення надання інформаційної

підтримки господарюючим суб'єктам в рамках посилення консультативно-дорадчої функції на рівні територіальних громад, створення зручних Internet-ресурсів; надання належної фінансової підтримки для здобуття можливостей

технічного оновлення та підвищення заробітної плати.

НУБІП України

НУБІП України

3.3. Інноваційний напрям підвищення ефективності виробництва кукурудзи у підприємствах

З урахуванням типу та спеціалізації сільськогосподарських підприємств необхідно розробляти і впроваджувати технології вирощування, які гарантуватимуть можливість формування однорідних партій зерна, що важливо для великотоварних виробників. До того ж, на ефективність зерновиробництва значний вплив має рівень ресурсного забезпечення підприємств. Так, за низького рівня рентабельність виробництва зерна кукурудзи не досягає і 50%, а підприємства з високим рівнем ресурсного забезпечення можуть мати значно вищу прибутковість – понад 74% [22].

Існуючі сучасні дослідження урожайності кукурудзи були отримані ННЦ «Інститут землеробства НААН» за рахунок спостережень, що проводилися протягом 2011–2019 рр. у чотиріпільній короткоротаційній сівозміні за умов наступного чергування культур: пшениця озима – кукурудза на зерно – ранні ярі (овес, тритикале) – горох, на території північної частини Лісостепу. Дослідження були проведені за методом розщеплених ділянок на темно-сірому опідзоленому ґрунті з дуже низьким рівнем забезпеченості азотом, підвищеним і високим – калієм та фосфором. Аналіз погодних умов вегетаційного періоду кукурудзи впродовж 2011–2019 рр. дозволив охарактеризувати їх стабільним перевищенням температурного режиму над типовою нормою при нестачі опадів та їх нерівномірного розподілу протягом місяців і декад. Так, впродовж квітня – вересня протягом років проведення досліджень температура повітря перевищувала норму у середньому на 15,2%, а опадів випало у середньому лише 71,5% норми за варіювання у межах 8,1–453,4%. Для визначення найефективніших елементів технології вирощування кукурудзи на зерно впродовж перших 4 років дослідження проводили Дослід №1, результати якого наведено в табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Ефективність вирощування кукурудзи залежно від методу контролювання забур'янення та удобрення за Дослідом №1

Фактор А (добрива) включав дванадцять варіантів з внесенням мінеральних добрив і використанням як добрива побічної продукції попередника (соломи пшениці озимої), фактор В (метод контролювання забур'яненості) – три варіанти, що передбачали механічні й хімічні заходи контролювання сегетальної рослинності. За агротехнічного методу проводили досходове боронування та два міжрядні обробітки. Хімічний метод включав післяпосівне внесення ґрунтового гербіциду Ліомакс 537,5 SE с. е (4,0 л/га). За комбінованого методу захисту від бур'янів здійснювали досходове боронування, два міжрядних обробітки та вносили суміш гербіцидів Мілагро 040 SC (1 л/га) і Каллісто 480 SC к. с. (0,25 л/га).

У напрямку пошуку шляхів підвищення врожайності та економічної ефективності вирощування кукурудзи впродовж наступних 4-х років проводили Дослід №2 з визначення ефективності різних доз мінеральних добрив і побічної продукції попередника на фоні підвищеного навантаження технології засобами інтенсифікації та ресурсозбереження, а саме оброблення насіння стимулятором росту рослин Регонлант (250 мл/т), післяпосівного внесення ґрунтового гербіциду Примекстра Голд 720 (2,5 л/га), обприскування посівів баковою сумішшю: біостимулятор Стимпо (25 мл/га) + мікродобрива Фолік Макро (2,0 л/га) і Фолік Zn (0,5 л/га) + страховий гербіцид Майстер Пауер (1,25 л/га). Схему дослідів наведено у табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Економічна ефективність вирощування кукурудзи залежно від добрив Дослід №2 (середнє за 2016–2019 рр.)

* – до 2016 р. доза добрив становила N120P90K120,

** – впродовж 2011–2015 рр. доза добрив N240P120K240.

Усі пренарати і добрива, що використовували у дослідженнях, входять до Переліку пестицидів і агрохімікатів, дозволених для використання в Україні. Мікродобриво Фолік Zn містить цинк (20%) та азот (8%), Фолік Макро – азот (22%), фосфор (22%), калій (17%), від 0,001 до 0,14% – бор, мідь, залізо, марганець, молібден, цинк. Визначення ефективності технологій проводили за вирощування ранньостиглого гібриду кукурудзи Трубіж СВ (FAO 190) селекції ННЦ «Інститут землеробства НААН», який з 2014 р. включено до Державного реєстру сортів рослин, придатних до поширення в Україні.

У дослідженнях застосовували загальнонаукові та спеціальні методи, рис. 3.5.

Рис. 3.5. Застосування основних методів дослідження

У проведених дослідженнях урожайність кукурудзи у варіантах без добрив незалежно від методу контролювання забур'яненості не перевищувала 3,06 т/га, що було зумовлено як недостатньою кількістю опадів упродовж вегетації, так і багаторічним (упродовж 25 років) винесенням біогенних елементів культурами сівозміни за вирощування без удобрення на темно-сірому опідзоленому ґрунті з дуже низьким рівнем забезпеченості азотом.

Проте, при умові внесення мінеральних добрив і побічної продукції попередника (соломи пшениці озимої), яку використовували в якості добрива для поповнення ґрунту органічною речовиною та покращення його фізичних властивостей, було забезпечено високі прирости врожайності – на рівні 0,39–7,42 т/га, а поєднання різних методів контролювання забур'янення та доз мінеральних добрив сприяло підвищенню ефективності їх використання.

Так, від засобів інтенсифікації отримано істотні прирости (0,54–7,68 т/га за $NP_{0,5}=0,28$) за усіх варіантів досліду, крім контрольного (без добрив), що свідчить про високий ступінь позитивної реакції кукурудзи на підвищення

рівня інтенсивності технології вирощування. Такі високі прирости врожайності забезпечено за рахунок значного зростання ресурсоемності виробництва, це, відповідно, зумовило суттєве збільшення показника виробничих витрат. У середньому за 2011–2015 рр. виробничі витрати за вирощування кукурудзи зростали пропорційно насиченню технології засобами інтенсифікації: від 10,42–11,93 тис. грн/га – за ресурсоощадних моделей з внесенням обмежених доз мінеральних добрив та міжрядних культиваци, до 17,31–19,65 та 22,65–23,93 тис. грн/га – за інтенсивних технологій та високоінтенсивної моделі з внесенням підвищених доз добрив, хімічного та комбінованого методу контролювання забур'янення (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Економічна ефективність вирощування кукурудзи залежно від методу контролювання забур'янення та внесення добрив (середнє за 2011–2015 рр.)

Найбільш витратною частиною була технологія за внесення розрахованих балансовим методом на запланований врожай 10 і 12 т/га доз мінеральних добрив $N_{240}P_{120}K_{240}$ і $N_{300}P_{180}K_{300}$ на фоні використання як добрива побічної продукції попередника (соломи пшениці озимі). Проте далі недоречно розглядати данні варіанти дослідів через їх неефективність і безперспективність для впровадження у сільськогосподарське виробництво, адже реальна врожайність не перевищувала 9,47 і 10,48 т/га незалежно від методу контролювання забур'янення, не досягаючи планового рівня. До того ж, економічна оцінка таких технологій засвідчила їх низьку економічну ефективність.

НУБІП України

Таблиця 3.5

Економічна ефективність вирощування кукурудзи залежно від методу контролювання забур'янення та внесення добрив (середнє за 2011–2015 рр.) – закінчення

НУБІП України

Так, за найвищих по досліді №1 виробничих витрат та собівартості 1 т зерна рівень рентабельності був найнижчим, а показник прибутку, хоча і переважав ресурсоощадливі та окремі моделі інтенсивних технологій, проте

НУБІП України

поступався високі інтенсивній технології з удобренням $N_{180}P_{120}K_{180}$ на фоні побічної продукції попередника. На собівартість зерна позитивно вплинуло застосування хімічного методу контролювання забур'янення за внесення

НУБІП України

мінеральних добрив у дозах вище $N_{120}P_{80}K_{100}$, сприяючи зниженню цього показника порівняно з агротехнічним і комбінованим методами до 2,28–2,66 тис. грн / т проти 2,30–2,79 і 2,57–3,09 тис. грн/га, що свідчить про ефективніше використання ресурсів на створення одиниці продукції.

НУБІП України

Дослідним шляхом було встановлено, що за усіх варіантів внесення добрив кращим методом контролювання сегетальної рослинності у посівах кукурудзи є хімічний із застосуванням ґрунтового гербіциду, який забезпечив ефективне контролювання бур'янів впродовж 30–40 діб після сівби, коли культурні рослини мають низьку конкурентну здатність. Після змикання листя

НУБІП України

в міжряддях різко зростає фітоценотична стійкість рослин кукурудзи, що опосередковано впливає на зниження інтенсивності проростання та розвитку бур'янів в посівах. Перевага хімічного методу над агротехнічним у середньому за всіх варіантів удобрення виявлялася у збільшенні на 10,4% врожайності, на 12,2% – прибутку за рівнозначних показників собівартості зерна і рентабельності виробництва.

НУБІП України

Результати Досліді проведеного впродовж 2016–2019 рр. свідчать, що насичення технології вирощування кукурудзи засобами підвищення

стресостійкості та адаптивності рослин в агроценозах, а також забезпечення відповідного фітосанітарного стану посівів за показником забур'яненості сприяло значному підвищенню як врожайності, так і економічної ефективності виробництва зерна (табл. 3.4).

Так, середня за 2016–2019 рр. урожайність кукурудзи у відповідних варіантах внесення добрив порівняно до 2011–2015 рр. зросла на 8,0–28,0%, прибуток – на 9,0–48,5%, а рівень рентабельності з 83–162% підвищився до 90–166%. Хоча витратна частина технології також значно збільшилася – з 7,90–25,81 до 9,60–27,40 тис. грн/га, проте за усіх технологій забезпечувалося зниження собівартості 1 т зерна та суттєве зростання прибутковості виробництва.

Так було встановлено, що вирощування ранньостиглих гібридів кукурудзи з внесенням мінеральних добрив у дозах понад $N_{180}P_{120}K_{180}$ є економічно необґрунтованим, хоча й забезпечило після коригування схеми дослідження отримання більше 10 т/га зерна, оскільки призводить до зростання собівартості зерна з 2,45 до 2,64 тис. грн / т, зниження прибутку – з 25,13 до 24,55 тис. грн/га, а також зумовлює суттєве падіння показника рентабельності – зі 104 до 90%, що було найнижчим значенням по дослідженню.

Отже, вирощування ранньостиглих гібридів з коротким періодом вегетації та порівняно невисоким потенціалом продуктивності є маловиправданим за високointensивних технологій. Доцільніше спрямовувати ці ресурси на вирощування гібридів з довшим періодом вегетації та вищою потенціальною продуктивністю, що забезпечить їх ефективне використання. Разом з тим, перевагою ранньостиглих гібридів є низька варіабельність врожайності залежно від погодних умов, швидке досягання, низька збиральна вологість зерна і ранні строки збирання (у другій декаді вересня), що було підтверджено впродовж усіх років досліджень.

Використання в сільськогосподарському виробництві гібридів різних груп стиглості є фактором забезпечення гарантованого ведення зерновиробництва

та дозволяє розробляти довгострокові прогнози при макроекономічному плануванні.

Комплексний аналіз результатів досліджень Дослідів 1 і 2, що проведені впродовж 2011–2019 рр. дозволив виявити ефективні економічно обґрунтовані технології вирощування кукурудзи на зерно різної інтенсивності, які задовольняють вимоги системної стійкості, стабільності та адаптивності в агрокліматичних умовах Лісостепу.

У блоці ресурсоощадливих технологій виділено технології, що відповідають стратегії найвищої окупності витрат отриманим прибутком.

Економічно найефективнішою була технологія з внесенням N_{120} на фоні побічної продукції попередника, обробленням ґрунтовим гербіцидом або додатково гербіцидом страхової дії, стимуляторами росту рослин і мікродобривами. За цієї технології отримано найвищу по досліді окупність вкладених ресурсів за рівня рентабельності 162... 166% та прибутку 19,05–22,07 тис. грн/га, проте вона може бути локально і нестривальний час застосована лише на ґрунтах з високою забезпеченістю фосфором і калієм.

Технологія, що передбачає збалансованість системи удобрення за основними хімічними елементами за рахунок внесення $N_{60}P_{45}K_{60}$ на фоні побічної продукції попередника, є агрохімічно обґрунтованою, сприяє ощадливому використанню ґрунтових ресурсів та забезпечує за комплексного застосування ґрунтових і страхових гербіцидів, стимуляторів росту рослин та мікродобрив отримання 19,03 тис. грн/га прибутку та рентабельність виробництва зерна 128%.

Досліди показали, що за вирощування кукурудзи найбільш виправданими є інтенсивні технології, які сприяють високій реалізації потенціалу продуктивності сучасних гібридів та забезпечують середньозважені показники економічної ефективності. Виробничій стратегії найвищої організаційної доцільності без суттєвого зниження прибутковості, що передбачає максимальне скорочення операцій у технологічному циклі

відповідає інтенсивна технологія вирощування з внесенням $N_{120}P_{70}K_{120}$ на фоні побічної продукції попередника та післяпосівним обробленням гербіцидом ґрунтової дії. За виробничих витрат 18,20 тис. грн/га врожайність кукурудзи становила 7,58 т/га, що забезпечило прибуток 19,7 тис. грн/га та рентабельність 108%.

Направленість систем виробництва зерна на отримання максимального прибутку зумовлює вибір інтенсивної технології вирощування, складовими якої є внесення $N_{120}P_{80-90}K_{100-120}$ на фоні побічної продукції попередника, ґрунтового і страхового гербіцидів, стимуляторів росту рослин та мікродобрив. Хоча виробничі витрати збільшилися до 19,0–19,89 тис. грн/га, проте за рахунок суттєвого зростання врожайності до 8,40–8,77 т/га збільшилися також показники прибутку та рентабельності – до 23,0–23,96 тис. грн/га і 121%.

Високоінтенсивна технологія з підвищеною дозою мінеральних добрив $N_{180}P_{120}K_{180}$ на фоні побічної продукції попередника у поєднанні з внесенням ґрунтового гербіциду та додатковим обробленням насіння стимулятором росту рослин, а посівів – баковою сумішшю страховий гербіцид + стимулятор росту рослин + мікродобрива забезпечує стабільну врожайність на рівні 9,87 т/га та 25,13 тис. грн/га прибутку за рентабельності 104%. Така технологія сприяє підвищенню ефективності використання землі в обробітку, проте передбачає значні виробничі витрати (24,22 тис. грн/га), тому може бути застосована переважно у великотоварних сільськогосподарських підприємствах з високим ресурсним забезпеченням для формування однорідних партій зерна.

Впровадження у сільськогосподарське виробництво розроблених технологій вирощування кукурудзи різної інтенсивності сприятиме підвищенню ефективності ведення зернового господарства у зоні Лісостепу.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження показали, що виробнича діяльність сільськогосподарських підприємств основана за взаємодії основних елементів виробництва таких як: засоби праці, предмети, праці і робоча сила, де саме в якості засобів праці виступають посівні культури, а в якості засобів праці можна розглядати не лише машини й механізми, але й посівні площі, які існують у розпорядженні сільськогосподарського підприємства.

1. Аналіз методичних основ дослідження ефективності сільськогосподарського виробництва показав, що для сільського господарства характерні нетипові фактори підприємницького ризику, які пов'язані з кліматичними умовами, урожайністю, характеристиками та територіальним розміщенням площ засіву сільськогосподарськими культурами. Проте й характеристики самих культур здійснюють певний вплив на можливість отримання підприємством прибутку.

2. Аналіз методики та показників аналізу ефективності виробництва продукції рослинництва показав, що за своїми традиційними підходами вона не відрізняється від класичної схеми співвідношення результатів до витрат для отримання цих результатів. Проте, складовими елементами результатів виступають дещо інші показники, що саме й враховують зовнішні фактори, урожайність, характеристики добрив, забур'яненість тощо, і от саме вони вже впливають на рівень на кількість витрат виробництва сільськогосподарських культур.

3. Дослідження було проведено на прикладі виробничого сільськогосподарського кооперативу «Імені Горького», скорочено ВСК «Імені Горького». Проведений аналіз фінансово-економічних показників діяльності ВСК показав, що виробничо-господарська діяльність кооперативу не є прибутковою. Проте аналіз показників ділової активності показав, що саме виробничо-комерційну діяльність ВСК проводить досить успішно.

4. Проведений аналіз економічної ефективності виробництва кукурудзи показав, що урожайність, отже ефективність виробництва залежить від кліматичної зони, сорту кукурудзи, стану посівної площі, характеру добрив, що вносяться, наявності попередніх еполучних чи несполучних культур для засадки, рівня забур'яненості та діючих кліматичних умов.

5. Основними резервами зниження собівартості продукції є збільшення обсягу виробництва продукції за рахунок більш ефективного використання виробничих потужностей підприємства; скорочення витрат виробництва за рахунок підвищення рівня продуктивності праці, економити

використання сировини, матеріалів, електроенергії, палива, обладнання, запобігання невиробничим витратам тощо.

6. Збільшення обсягів виробництва і зменшення собівартості продукції сільськогосподарського підприємства можна досягти за рахунок підвищення врожайності, що, в свою чергу, можливо за рахунок підвищення витрат на 1 га. У першу чергу, це стосується підвищення питомої ваги витрат на добрива. Максимально знизити собівартість виробництва продукції рослинництва дозволяє оптимізація розмірів посівних площ.

7. Інтенсифікація сільського господарства в даному дослідженні розглядається як підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва внаслідок більш продуктивного використання оброблюваних земель та інших ресурсів завдяки додатковим витратам і застосуванню нової техніки й технологи, сучасних форм організації виробництва і праці.

8. Для того аби розробити та впровадити подібні заходи необхідно проведення дослідних випробувань стосовно вирощування певної продукції. Для кукурудзи були використані дані досліджень, що проводилися ННЦ «Інститут землеробства НААН» у 2011–2019 рр.

9. Основними отриманими результатами дослідження для підвищення ефективності виробництва кукурудзи є:

• визначення урожайності певного сорту культури та його характеристики;
 • визначення взаємодії культури з попередніми культурами вирощування та послідовності їх висадки для врегулювання властивостей ґрунту, що сприятиме підвищенню урожайності кукурудзи;

• визначення впливу різних видів добрив на урожайність кукурудзи, обґрунтування їх кількості та періодичності внесення;
 • визначення рівня забур'яненості посівів, можливості боротьби та вплив на урожайність кукурудзи.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Baidala V. V., Talavyria M. P., Lyumar V. V. Indicators for the analysis of the bioeconomy. *Економіка АПК*. 2017. № 3. С. 44–50.
2. Аналіз динаміки структури ВВП України. *Прогноз на 2020–2022 рр.* URL: <https://www.capitaltimes.com/ua-ua/analysis-of-ukraines-gdp-dynamics>.
3. Будвуд В. В. Господарська діяльність як об'єкт впливу на забезпечення прибуткової діяльності підприємства [Електронний ресурс]. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2012. Вип. 4. С. 179–183. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchtei_2012_4_31.
4. Гадзало Я. М. Про підсумки діяльності Національної академії аграрних наук України за 2021 рік та основні завдання на перспективу. *Економіка АПК*. 2022. №1. С. 5–11.
5. Галанець В. Г., Галанець В. В. Формування стратегії розвитку сільськогосподарських підприємств. *Ефективність державного управління*. 2016. Вип. 3. С. 258–262.
6. Гончаренко С. І. Інноваційні ресурсозберігаючі технології як фактор підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва. *Вісник Харківського національного технічного університету імені Петра Василенка*. 2017. Вип. 185. С. 131–142.
7. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. №436-IV. Редакція від 25.06.2016 [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua>
8. Гроші для агробізнесу: все про кредитні програми та програми підтримки аграріїв URL: <https://focus.ua/uk/economies/476081-dengi-dlya-agrobiznesa-vse-o-kreditnyh-programmah-iprogrammah-podderzhki-agrariyev>.
9. Дем'янчук О. С., Шацман Д. О. Агроекологічна та економічна оцінка застосування ґрунтових і страхових гербіцидів при вирощуванні

кукурудзи на зерно в умовах Лівобережного Лісостепу України. *Збалансоване природокористування*. 2019. № 2. С. 37–64. Doi: <https://doi.org/10.33730/2310-4678.2.2019.184147>

10. Дзюбецький Б. В., Рибка В. С., Черчель В. Ю. [та ін.] Сучасні проблеми та економіко-енергетичні аспекти вирощування різних за швидкістю гібридів кукурудзи в умовах Степу України. *Хранення и переработка зерна*. 2007. № 5. С. 14–17.

11. Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [Електронний ресурс]. Верховна Рада України; Закон від 02.03.2015 № 222-УІІ (Редакція від 28.09.2017). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/222-19>.

12. Закон України «Про підприємництво» [Електронний ресурс]. Верховна Рада УРСР; Закон від 07.02.1991 № 698-ХІІ (Редакція від 05.04.2015). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/698-12>.

13. Звіт про проведення огляду витрат державного бюджету у сфері агропромислового комплексу в частині фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів URL: <https://dostup.pravda.com.ua/request/60749/response/145021/attach/3/pdf>.

14. Ульчук М. М., Коновал І. А. Прогнозування обсягів та економічної ефективності виробництва зерна кукурудзи в Україні. *Біоресурси і природокористування*. 2013. Т. 5. № 3–4. С. 137–146.

15. Інформаційно-аналітичний портал АПК України. URL: <https://agro.me.gov.ua> (дата звернення: 15.03.2021).

16. Інформаційно-аналітичний портал Міністерства аграрної політики та продовольства України URL: <https://minagro.gov.ua/ua/napryamki/finansova-politika/kredituvannya/stan-kredituvannya-pidpriyemstvapk/stan-kredituvannya-pidpriyemstv-ark-u-2020-roci>.

17. Кількість активних підприємств за регіонами України та видами економічної діяльності. URL: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2014/kap/kap_u/kap_u19.htm.

18. Косик Я. В., Чигрин О. Ю. Глобалізація як закономірність розвитку сучасної економіки України. *Механізм регулювання економіки*. 2011. № 2. С. 191–196.

19. Круп'янюк А. В., Юрасова А. О. Роль придбутку у стратегічному розвитку підприємства [Електронний ресурс]. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2016. Вип. 1. С. 123–131.

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchtei_2016_1_15

20. Курман Т. Поняття та ознаки сталого розвитку сільськогосподарського виробництва як аграрно-правової категорії [Електронний ресурс]. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Право*. 2016. Вип. 243. С. 75–85.

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnpau_prav_2016_243_11.

21. Кучер А., Кучер Л. Економіка й ринок кукурудзи: формування конкурентоспроможності. *Пропозиція. Спецвипуск журналу для сучасного аграрія. Кукурудза: практикум урожайності та рентабельності*. 2018. С. 58–63.

22. Лупенко Ю. О. Науково-методологічне забезпечення розвитку економіки сільського господарства України. *Економіка АПК*. 2018. № 10. С. 6–14.

23. Лупенко, Ю. О. Андрос С. В. Банківське кредитування аграрного сектору економіки. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»: збірник наукових праць*. 2019. № 16. С. 196–207.

24. Малік М. Й., Лупенко Ю. О. Державне регулювання аграрного сектору економіки в дослідженнях вітчизняних вчених. *Економіка АПК*. 2009. № 10. С. 153–158.

25. Маслак О. Перспективи ринку зерна врожаю 2016 року. *Агробізнес сьогодні*. 2016. № 17. С. 16–17.

26. Маслак О. Ринок кукурудзи врожаю 2016 року. *Агробізнес сьогодні*. 2016. № 21. С. 17–19.

27. Месель-Веселяк В. Я. Ефективність господарювання новостворених сільськогосподарських підприємств ринкового спрямування в Україні. *Економіка АПК*. 2016. № 12. С. 21–33.

28. Месель-Веселяк В. Я. Виробництво зернових культур в Україні: потенційні можливості. *Економіка АПК*. 2018. № 5. С. 5–14.

29. Михайлова Л. І., Липченко М. О., Устік Т. В. Механізм управління маркетингом та збутом продукції сільськогосподарських підприємств на ринку зерна. *Економіка АПК*. 2018. № 10. С. 40–49.

30. Міністерство економіки України URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=ukUA&id=cf48994c-ce63-4a25-8a74-07dc28dccc87&title=Derzhpidrinka2020-SilgospvirobnikamVzheSpriamovanoMaiZhe762MlnGrnNaChastkovuKompensatsiiuVidsotkivZaKreditami>.

31. Наукові основи ефективності використання виробничих ресурсів у різних моделях технологій вирощування зернових культур монографія / В. Ф. Камінський, В. Ф. Сайко, М. В. Душко, Н. М. Асанішвілі та ін. Київ: Вініченко, 2017. 580 с.

32. Національна академія аграрних наук України науково-методичний і координаційний центр з наукових проблем розвитку АПК України URL: http://naas.gov.ua/newsall/newsukraine/?ELEMENT_ID=6482.

33. Основи підприємництва: Підручник / Біляк Т. О., Бірюченко С. Ю., Бужимська К. О., та ін.; [під заг. ред. Н. В. Валінкевич.] Житомир: ЖДТУ, 2019. 493 с.

34. Hutsol, T., Glewaeki, S., Mudryk, K., Yermakov, S., Kucher, O., Knapczyk, A., Muliachuk, O., Koberniuk, O., Kovalenko, N., Kovalenko, V., Ovcharuk,

O., Prokopchuk, L. Agrobiomass of Ukraine – Energy Potential of Central and Eastern Europe (Engineering, Technology, Innovation, Economics). Monograph. Warsaw: 2021. 136 pp.

35. Остапчук А. Д., Збарська А. В. Організація підприємницької діяльності у фірмі: навч. Посібник. К.: КиМУ, 2015. 273 с.

36. Офіційний портал Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 16.06.2021).

37. Офіційний портал Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення: 15.06.2021).

38. Пащенко Ю. М., Борисов В. М., Шишкіна О. Ю. Адаптивні і ресурсозберіжні технології вирощування гібридів кукурудзи: монографія. Дніпропетровськ: Арт-прес, 2009. 224 с.

39. Портал Української аграрної конфедерації. URL: <http://agroconf.org>.

40. Про Фонд часткового гарантування кредитів у сільському господарстві URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/gi01633a?an=3&ed=2020_03_12.

41. Сільське господарство України. Статистичний збірник. За ред. О. М. Прокопенко. К.: Держаналітінформ. – 2021. – 360 с.

42. Степанюк О. Г., Демнишин М. Я., Турченяк О. В. Кредитування сільського господарства України: аналіз динаміки. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Ґжицького. Серія: Економічні науки*. 2016. Т. 18. № 2. С. 155–159.

43. Талавиря М. П. Розвиток біорієнтованої економіки на науковій основі. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. Вип. 1 (45). Т. 2. Ужгород. 2015. С. 225–230.

44. Kovalenko, N., Kovalenko, V., Hutsol, T., Ievstafieva, Y., Polishchuk, A. Economic Efficiency and Internal Competitive Advantages of Grain

Production in The Central Region of Ukraine. *Agricultural Engineering*, 2021, 51–62. DOI: <https://doi.org/10.2478/agriceng-2021-0004>

45. Талавиця М. П., Ващенко І. В. Формування та функціонування ринку кукурудзи в Україні. *Економіка АПК*. 2018. №9. С. 28–33.

46. Технології вирощування сільськогосподарських культур за різних систем землеробства / Наукові основи ефективного розвитку землеробства в агроландшафтах України / За ред. д. с. – г. н. В. Ф. Камінського. Київ: Едельвейс, 2015. С. 190–221.

47. Урядовий портал URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=b24631b3-880b-4a5d816a-a167149a2850&title=U2020-RotsUriadNapravivAgrariiam125.MlnGrnNaChastkovuKompensatsiiuVidsotkivZaKoristuvanniaKreditami>.

48. Филевич Л. Г. Комерційна діяльність: навч. посіб. для студентів ВНЗ / Л. Г. Филевич [та ін.]. Харків: ХДУХТ, 2014. 225 с.

49. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. №435-IV. Редакція від 11.06.2016 р. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua>

50. Циков В. С., Матюха Л. П. Бур'яни: шкодочинність і система захисту. Дніпропетровськ: Енем, 2006. 86 с.

51. Чигрин О. О. Проблеми оцінки інвестиційної привабливості підприємства. *Інвестиційно-інноваційна стратегія розвитку підприємства. Всеукр. наук. практ. конф. (з міжнародною участю)*. Житомир: ЖДТУ, 2012. С. 55–56.

52. Шевченко М. С., Рибка В. С., Ляшенко Н. О. Основні пріоритети раціонального розвитку виробництва зерна кукурудзи на Дніпропетровщині. *Бюлетень Інституту сільського господарства степової зони НААН України*. 2016. № 10. С. 118–124.

53. Шпаар Д., Гинапп К., Дрегер Д. та ін. Кукуруза: вирощування, збирання, зберігання та використання. Київ: Зерно, 2012. 464 с.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України